

САДРЖАЈ

1.	Увод	4
1.1.	Друштвена и правна оправданост истраживања теме	4
1.2.	Предмет истраживања	6
1.3.	Циљеви и основна поставка истраживања – хипотеза	7
1.4.	Методи и извори истраживања	7
2.	Кривично-процесни аспект признања	9
	Појам, појава и оправдање института споразума о признању кривице	
2.1.	Појам и основни елементи споразума о признању кривице	9
2.2.	Правна природа споразума о признању кривице	11
2.3.	Разлике између споразума о признању кривице у англоамеричком и континенталноевропском праву	12
2.4.	Споразум о признању кривице и нека права загарантована међународним правним документима	13
2.5.	Правни лијекови против пресуде донесене на основу споразума о признању кривице	14
3.	Споразум о признању кривице у кривично-процесном законодавству Босне и Херцеговине	15
3.1.	Увођење института споразума о признању кривице у кривично-процесно законодавство Босне и Херцеговине	15
3.2.	Основне карактеристике практичне примјене споразума о признању кривице у Босни и Херцеговин	16
3.3.	Преговарање о условима признања кривице	17
3.3.1.	Иницијатива за преговарање о условима признања кривице	17
3.3.2.	Субјекти преговарања о условима признања кривице	18
3.3.3.	Немогућност преговарања о условима признања кривице ако се оптужени на рочишту за изјашњење о кривици изјаснио да је крив	22
3.3.4.	Период у ком је дозвољено преговарање о условима признања кривице	22
3.3.5.	Предмет и форма преговарања о условима признања кривице	23
3.4.	Закључивање споразума о признању кривице	24
3.5.	Одустанак од закљученог споразума о признању кривице	27
3.6.	Предмет споразума о признању кривице	28
4.	Криминалистички аспект признања	29

	Признање осумњиченог	
4.1.	Појам и врсте признања	29
4.2.	Психолошки узроци истинитог признања	31
4.3.	Мотиви признања	32
4.3.1.	Истинито признање и његови мотиви	33
4.3.2.	Лажно и неистинито признање и његови мотиви	34
4.4.	Симптоматска слика најаве признања	36
4.5.	Повлачење (опозив) признања	37
4.6.	Доказна вриједност признања	39
4.7.	Провјеравање признања	40
4.8.	Прибављање истинитог признања	41
4.8.1.	Дозвољене методе утицања на осумњиченог приликом саслушања	41
4.8.2.	Тактички начини прибављања признања	42
4.8.2.1.	Стратегија претежног утицања на разум	42
4.8.2.1.1.	Добијање признања тактиком предочавања доказа	42
4.8.2.1.2.	Тактика сондирања	48
4.8.2.1.3.	Тактички начини увлачења осумњиченог у логички двобој	49
4.8.2.1.4.	Указивање на вриједности признања	49
4.8.2.1.5.	Тактички начин убрзавања темпа разговора	50
4.8.2.1.6.	Тактички начин успоравања темпа разговора	50
4.8.2.1.7.	Тактика добијања признања од саучесника	50
4.8.2.1.8.	Поновљена саслушања као тактички начин прибављања истинитог исказа	51
4.8.2.2.	Стратегија претежног утицања на осећања	51
4.8.2.2.1.	Пријатељски приступ (показивање разумијевања и самилости)	51
4.8.2.2.2.	Буђење честољубља	52
4.8.2.2.3.	Смањивање моралне тежине дјела или спасавање образа	52
4.8.2.2.4.	Лаксање, утицање на сујету	53
4.8.2.2.5.	Тактички начин неумољиве темељитости (тактика парног ваљка)	53
4.8.2.2.6.	Психолошка купка, или топло-хладно	53
4.8.2.2.7.	Изазивање душевног потреса	54
4.8.2.2.8.	Хладна језа	54
4.8.2.2.9.	Емоционални експеримент	55
4.8.2.2.10.	Утискивање осјећаја кривице	55

4.8.2.2.11.	Примјена асоцијативних метода за разобличавање лажи	55
4.8.2.3.	Примјена лукавстава и тактичних комбинација приликом саслушања	56
4.9.	Записничко обезбјеђење исказа	58
4.9.1.	Обезбјеђење исказа примјеном класичног писаног записника	58
4.9.2.	Записничко обезбјеђивање признања од опозива	60
4.9.3.	Тонско биљежење исказа	61
4.9.4.	Видео-акустичко прибављање исказа	62
5.	Закључак	63
6.	Прилози	65
7.	Литература	67

1. УВОД

1.1. Друштвена и правна оправданост истраживања теме

Након што је то прва учинила Италија крајем XX вијека, почетком XXI вијека више држава континенталне Европе, међу које спада и БиХ, и институти који омогућавају његово скраћење или његов бржи завршетак на основу сарадње осумњиченог, односно оптуженог са органима кривичног поступка. Међу тим институтима се истиче споразум о признању кривице. Овај институт је просто “преплавио” кривично-процесна законодавства континенталне Европе тако да се може говорити о “plea bargaining infection”. Споразум о признању кривице је “чедо” акузаторског типа кривичног поступка англосаксонског права. Њим странке “диспонирају” предметом кривичног поступка и он се заснива на адаптацији англо-америчке процесне идеје да само спорни предмети захтјевају пуну процесну обраду”.

Нови кривично-процесни закони у БиХ су доњели много новина, али ниједна није закупила толику пажњу стручне, али и лаичке јавности као што је то учинио споразум о признању кривице. Овај институт је донио и бројне дилеме. За многе је он контраверзан кривично-процесни институт. Чак се и у САД, гдје се споразум “одомаћио”, дуго воде жестоки спорови о његовој оправданости. Ако тамо, гдје је споразум један од основних стубова кривичног поступка који омогућава рјешавање 90% до 95% кривичних предмета он изазива бројне контраверзе, не треба да чуди постојање многобројних дилема у погледу овог института у БиХ. С једне стране у стручној литератури, наилазимо на бројне разлоге којима се оправдава овај институт гдје се истичу његове користи и предности, док с друге стране, наилазимо на бројне приговоре који истичу његове недостатке и мане. Споразум има и добре, али и лоше стране. Од питања да ли је споразум добар или лош институт важније је питање да ли је он неопходан у савременом кривично-процесном законодавству, посебно у нашем.

Савремено друштво карактерише повећање кривичноправних прописа, али и појава нових и веома сложених облика криминалитета нпр. привредног криминала, криминала везаног за злоупотребе дрога, тзв. ”компјутерског” криминала чиме се излази из оквира тзв. “класичних деликата”. То неминовно доводи до преоптерећења органа кривичног поступка. У таквој ситуацији повећање “правосудног особља” има ограничено дејство због тога што се не може повећавати у обиму који је неопходан.

Како се на тај начин проблем не може ријешити јасно је да су неизбежне промјене у облику кривичног поступка. Као једно од рјешења проблема се намеће увођење могућности договора странака у кривичном поступку. Идеја увођења споразума у кривични поступак држава континенталне Европе постаје све привлачнија, посебно практичарима који увиђају његове бројне предности.

Споразум није лако уклопити у кривично-процесне системе држава континенталне Европе, па ни у наш. Он ограничава и нека традиционална начела кривичног поступка. Бројна су начела и принципи кривичног поступка која споразум може тангирати од којих је већина установљена у интересу оптуженог нпр. начело легалитета кривичног гоњења, истине, правичног суђења, једнаког поступања према оптуженима, претпоставку невиности. Неопходно је расправити питање односа споразума према овим, али и другим начелима и принципима кривичног поступка. У многим државама континенталне Европе још увијек постоји јак отпор увођењу споразума и сличних института у кривични поступак, иако је и код његових противника сазрело увјерење да је “одбојан” став према споразуму неодржив и да је продор консензуалне правде незаустављив. Схватајући неминовност даљег продирања споразума у кривични поступак држава континенталне Европе његови противници га доживљавају као “нужно зло”.

Иако је кратак период примјене института споразума у БиХ у стручној литератури већ наилазимо на схватања да је он “положио испит”, да је његово увођење било оправдано и да је до сада дао добре резултате, да без обзира на његове мане преовладавају његове предности. Свеобухватна анализа резултата овог института у кривично-процесном систему БиХ је већ сада неопходна, мада сувише кратак период његове примјене онемогућава давање коначних вриједносних судова. Више аутора је у својим радовима обрађивало овај институт, али и поред тога не постоји рад који га цјеловито обрађује. Неки аспекти овог института у нашој кривично-процесној литератури нису уопште обрађивани.

Споразум се јавио у кривично-процесном законодавству БиХ 23. 10. 2000. године када је Скупштина Брчко Дистрикта БиХ усвојила нови Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта БиХ којим је први пут на овим просторима уведена могућност за јавног тужиоца да преговара са оптуженим и његовим браниоцем. 24. 01. 2003. године је донесен нови Закон о кривичном поступку БиХ којим је предвиђен споразум. Нови Закон о кривичном поступку Републике Српске је ступио на снагу дана

01. 07. 2003. године, а нови Закон о кривичном поступку Федерације БиХ дана 01. 08. 2003. године. Оба Закона су у кривични поступак увели споразум.

У вријеме увођења овог института у кривично-процесно законодавство БиХ су постојале одређене разлике у његовом регулисању између појединих Закона о кривичном поступку који су важили на територији БиХ. Данас сви ови закони готово на идентичан начин регулишу институт споразума. Након свега неколико година примјене одредбе кривично-процесних закона у БиХ које се односе на споразум су већ доживјеле прве измјене и допуне. И након њих је остала већина многобројних дилема и питања која су се јавила у почетном периоду примјене овог института. То указује на потребу нових измјена и допуна законских одредаба које регулишу овај институт, чему допринос треба да да и овај рад.

признања кривице. Намјеравамо да изнесемо основне психолошке услове признања али и низ других тактичких начина прибављања признања.

Завршни дио рада обухвата закључке до којих се дошло истраживањем института споразума о признању кривице.

1.3 Циљеви и основна поставка истраживања - хипотеза

Циљ истраживања је свеобухватна обрада кривично-процесног и криминалистичког института споразума о признању кривице у кривично-процесном законодавству БиХ као новог института који до сада у нашој стручној литератури није цјеловито обрађиван. Она треба да омогући да се укаже на дилеме и различита схватања око појединих питања које постоје у вези са овим институтом и да се бар неке од многобројних дилема које се јављају у његовој практичној примјени отклоне. Осим тога, циљ истраживања је и да се укаже на недостатке појединих законских рјешења, која су логична с обзиром да се ради о новом институту, али и да се предложи законска рјешења којима ће се прецизније, боље и потпуније нормирати овај институт.

Хипотеза се формулише на следећи начин:

Кривично-процесни институт споразум о признању кривице је нови институт у кривичнопроцесном законодавству Босне и Херцеговине. Без обзира на многе дилеме које су се јавиле у теорији и пракси у вези са овим институтом он је веома користан за све учеснике у кривичном поступку. Овај институт има и одређене слабости и мане које су највећим дијелом последица његове неправилне примјене. Његове предности превазилазе његове слабости. У ситуацији када је већина судова у Босни и Херцеговини претрпана кривичним предметима и када кривични поступци у многим предметима трају више година, овај институт је неопходан и нужан.

1. 4. Методи и извори истраживања

Метод је пут чија је полазна тачка постојеће знање, а крајњи постављени циљ истраживања. У раду су кориштени сви методи истраживања који се користе и у осталим друштвеним и правним истраживањима, од којих су најважнији догматско-нормативни, компаративни, историјско-правни, анализа и синтеза, социолошки, статистички.

Догматско-нормативни метод је карактеристичан за правне науке. То је најстарији метод који се користи у праву. Без примјене овог метода није могуће ни једно истраживање неког правног института. Овај метод у проучавању правних института полази од правних норми које га регулишу и право посматра као “догму”. Њиме се одредбе које се непосредно или посредно односе на овај институт тумаче дословно, онако како гласе.

Компаративни метод је кориштен при проучавању других кривично-процесних законодавства која познају овај институт и упоређивања споразума у њима са споразумом у нашем кривично-процесном законодавству. За рад је овај метод изузетно важан јер је институт споразума о признању кривице нов институт у нашем кривично-процесном законодавству са релативно кратким периодом примјене.

Историјско-правни метод је кориштен за проучавање историјских корјена овог института, разлога који су довели до његове појаве у кривичном поступку и његовог историјског развоја.

Метод анализе је послужио за рашчлањивање института споразума о признању кривице на његове дијелове и обраду тих дијелова као посебних цјелина. Метод синтезе супротно од метода анализе, је послужио да се поједини дијелови института споразума о признању кривице сједине у цјелину и да се посматрају и проучавају као цјелина. Ова два метода се међусобно прожимају и допуњавају. Њиховим кориштењем сам проучавала међусобни однос појединих дијелова овог института, њихову усклађеност и противрјечност.

Социолошки метод, који се широко користи у правним наукама је послужио за анализу института споразума о признању кривице као социолошког и друштвеног феномена. Поред тога што је правни институт, он је и друштвена појава у конкретном друштву. Мало који институт кривичног процесног права је изазвао толико расправа, не само у стручној већ и у лаичкој јавности, као овај институт. Посебно је за јавност занимљив његов утицај на казнену политику, као и на брз завршетак кривичног поступка.

Статистички метод је кориштен приликом анализе података о примјени института споразума о признању кривице у пракси, али и за анализу примјене појединих рјешења у оквиру овог института.

Извори истраживања су Закони о кривичном поступку који се примјењују у БиХ, кривично-процесни закони других држава у којима постоји овај институт.

2. КРИВИЧНО-ПРОЦЕСНИ АСПЕКТ ПРИЗНАЊА

Појам, појава и оправдање института споразума о признању кривице

2.1. Појам и основни елементи споразума о признању кривице

Одређивање појма споразума о признању кривице¹ (у даљем тексту и споразума) отежава чињеница да постоје значајне разлике између овог института у англосаксонским и кривично-процесним системима континенталног типа, али и између различитих облика овог института у кривично-процесним законодавствима која припадају истом кривично-процесном систему. Због великих разлика између појединих облика овог института се може поставити питање да ли има више врста споразума или постоји само једна врста.

Закони о кривичном поступку који се примјењују на територији БиХ не дају дефиницију споразума. Тај појам не одређују ни друга кривично-процесна законодавства која познају овај институт. У нашој теорији, иако ријетко, наилазимо на ауторе који дају дефиницију овог института. Тако Милан Благојевић и Милорад Новковић дефинишу споразум као споразум *sui generis*, којег сачињавају кривично-процесне странке и бранилац у писаном облику с циљем окончања одређеног кривично-процесног предмета без одржавања главног претреса, којег обавезно подносе суду, а који производи правне посљедице не непосредно, већ путем пресуде коју доноси суд након што је претходно прихватио споразум.² По Николићу споразум о признању кривице је у писменој форми сачињена сагласност слободних воља државног тужиоца с једне стране и окривљеног и његовог браниоца с друге стране којим окривљени свјесно, добровољно и са искљученом могућношћу заблуде у потпуности признаје кривицу за једно или више кривичних дјела за која се терети, а која су предмет оптужбе, а државни тужилац за узврат пристаје на давање појединих уступака окривљеном који се односе на врсту и висину кривичних санкција, евентуално одустајање тужиоца од кривичног гоњења за друга кривична дјела која нису предмет

¹ Споразум о признању кривње, споразум, нагодба.

² Благојевић Милан, Огледи из кривичнопроцесног права, Добој 2005. године, стр. 271., Новковић Милорад, Нормативна и практична искуства у регулисању и примјени споразума о признању кривице као новог института кривичног процесног права у Босни и Херцеговини, Билтен Округног суда у Бањалуци број 2-4, Бањалука децембра 2006. године, стр. 19.

споразума, као и о другим односима који произлазе из кривичних дјела која су предмет споразума или су у вези са тим или другим кривичним дјелима.³

У дефиницији споразума коју су дали Благојевић и Новковић се као један од основних елемената споразума истиче и његов циљ који се састоји у окончању кривичног поступка без одржавања главног претреса. Тај циљ јесте веома битан, али није и једини, и због тога се не може сматрати основним елементом овог института. Споразумом по правилу изостаје фаза главног претреса. У неким кривично-процесним законодавствима постоји могућност закључења споразума до завршетка главног претреса. Тамо се споразум може закључити и након што је главни претрес почео, па чак и након што је доказни поступак на главном претресу завршен. У том случају споразумом главни претрес није у потпуности избјегнут. У нашем кривично-процесном законодавству постоји могућност закључења споразума све до завршетка претреса пред другостепеним судом.

Споразум о признању кривице можемо дефинисати као сагласност између тужиоца, с једне стране, и осумњиченог, односно оптуженог и његовог браниоца, односно заступника правног лица ако је оно осумњичени, односно оптужени, с друге стране, којим осумњичени, односно оптужени свјесно и добровољно признаје кривицу за једно или више кривичних дјела која су му стављена на терет у писменој форми под тачно одређеним условима, о чијем прихватању одлучује суд. Анализом ове дефиниције се може закључити да су основни елементи споразума: а) сагласна изјава воља странака – тужиоца, с једне, и осумњиченог, односно оптуженог и његовог браниоца уколико га има, односно заступника правног лица ако је правно лице осумњичени, односно оптужени, с друге стране, о признању кривице под одређеним условима; б) обавезна писмена форма у којој се споразум закључује; ц) добровољно и свјесно признање кривице од стране осумњиченог, односно оптуженог, за једно или више кривичних дјела која су му стављена на терет; д) одлука суда о прихватању споразума.

Прва специфичност овог правног института се односи на субјекте између којих долази до сагласности. То су тужилац, с једне стране, и осумњичени, односно оптужени с друге стране. Они су обавезни субјекти, без којих нема споразума. У неким случајевима се као субјекти појављују и бранилац осумњиченог, односно оптуженог, ако га је он изабрао или ако је обавезан, као и заступник правног лица који је обавезан

³Николић Данило, Споразум о признању кривице, Ниш 2006. године, стр. 17.

субјект када се споразум закључује са правним лицем. Друга специфичност се односи на оно о чему се постиже сагласност. Овдје се сагласност постиже о условима под којима осумњичени, односно оптужени признаје кривицу за кривично дјело или кривична дјела за која се терети. Писмена форма је обавезна форма за овај институт у свим кривично-процесним законодавствима која га познају. Осумњичени, односно оптужени кривицу мора признати добровољно и свјесно и тај услов захтјевају сва кривично-процесна законодавства која га познају. У свим кривично-процесним системима који га познају споразум подлијеже оцјени суда. Суд никада није обавезан да прихвати споразум о признању кривице. Увијек су предвиђени одређени услови које споразум мора да испуни да би га суд прихватио и они се утврђују у одговарајућем поступку. Споразум производи правне посљедице тек када га суд прихвати и на основу њега донесе пресуду. Он никад не производи правне посљедице непосредно, већ увијек условно, ако буде прихваћен и посредно преко пресуде коју суд на основу њега доноси.

Признање у свим савременим кривично-процесним системима као и сваки други исказ подлијеже оцјени суда. Оцјена вјеродостојности признања се врши анализом његовог садржаја и упоређивањем са другим доказним средствима. Приликом оцјене признања посебно треба поћи од процесног положаја даваоца признања, од тога да признање даје лице које је осумњичено, односно оптужено да је извршило кривично дјело.

2. 2. Правна природа споразума о признању кривице

По једном схватању споразум је по својој правној природи врста двостраног уговора⁴. По овом схватању споразум је договор између двије странке на који суд не утиче ни у поступку, али ни у договарању услова и то му даје елементе грађанскоправног института.⁵

Ово схватање полази од тога да споразум у себи садржи договор да осумњичени, односно оптужени, у потпуности призна кривицу за кривично дјело које му се

⁴Ово схватање заступају нпр. Николић Данило, исто, стр. 151., судија Уставног суда Републике Српске Ивошевић Милорад који у издвојеном мишљењу у предмету У-12/09 од 08. 09. 2010. године које је објављено у „Службеном гласнику Републике Српске“ број 106/10, између осталог, истиче да је споразум о признању кривице по својој природи строго формални уговор којим су исказане сагласне изјаве воља уговорних страна.

⁵Николић Данило, исто, стр. 198.

оптужницом ставља на терет, а да тужилац за узврат њему да одређене повластице и уступке, прије свега у погледу блажег кажњавања⁶, и оно преовладава.

2. 3. Разлике између споразума о признању кривице у англоамеричком и континенталноевропском праву

Иако су данас разлике између англоамеричког и континенталног права у погледу овог института знатно смањене, још увијек постоје. Разлике се могу пронаћи у предмету споразума, субјектима који учествују у преговорима, дејству преговора и споразума, као и у улози суда у провјеравању закључених споразума. Док се у САД споразуми рутински примјењују и код најтежих кривичних дјела, континенталноевропска законодавства их по правилу дозвољавају само код лаких кривичних дјела или оних средње тежине. Једна од разлика се налази у томе да се споразуми у англоамеричким кривичним поступцима могу односити не само на ублажавање казне него и на преквалификацију кривичног дјела које се оптуженом ставља на терет, па чак и на одустанак од појединих тачака оптужбе. Насупрот томе, по правилу у континенталноевропским кривичним поступцима су споразуми дозвољени само када се односе на ублажавање казне.⁷ Разлике постоје и у утицају закљученог споразума на расправу која му слиједи пред судом. Посљедица споразума у англоамеричком кривичном поступку је то што се уопште не одржава расправа пред поротом, већ судија директно прелази на одређивање казне. За разлику од тога споразум у континенталноевропском кривичном поступку по правилу не ослобађа суд дужности да проведе расправу, с тим што је расправа знатно поједностављена и скраћена.⁸

Судије се у континенталноевропским кривичним поступцима могу ослонити на тужилачки спис предмета, док то није случај у англоамеричким гдје се морају задовољити неформалним и често мање поузданим испитивањем процесних субјеката. Такође, у англоамеричким кривично-процесним системима се по правилу потпуно искључује било каква улога суда у настанку споразума између странака. Сматра се да свако уплитање суда у те процесе доводи у питање судску непристраност. У

⁶Ово схватање нпр. заступа Симовић Миодраг, Кривично процесно право посебни дио, Бањалука 2006. године, стр. 81.

⁷Дамашка Мирјан, Напомене о споразумима у казненом поступку, Хрватски љетопис за казнено право и праксу број 1/2004, Загреб 2004. године, стр.11.

⁸Дамашка Мирјан, Напомене о споразумима у казненом поступку, Хрватски љетопис за казнено право и праксу број 1/2004, Загреб 2004. године, стр.11.

континенталноевропским кривично-процесним системима се по правилу допушта активнија улога суда, па чак и учешће суда у преговорима странака (нпр. у Њемачкој).

2. 4. Споразум о признању кривице и нека права загарантована међународним правним документима

Право на правично суђење је зајамчено чланом 6. „Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода“. Да би преговарање и закључење споразума било у складу са правом на правично суђење нужно је обезбједити стварну и потпуну једнакост странака које у том учествују. То се, прије свега, односи на једнакост у коришћењу процесних средстава. Право на стручну одбрану је зајамчено чланом 6. став 3. тачка ц. ЕКЈП гдје је предвиђено и право, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, да ову помоћ добије бесплатно када интереси правде то захтјевају.⁹ Претпоставка невиности је предвиђена чланом 6. став 2. ЕКЈП, али и кривично-процесним законима који важе у БиХ.¹⁰ Претпоставка невиности је темељ сваког савременог кривичног поступка, а добила је ранг и уставног начела.

Судија не смије утицати на слободу воље оптуженог било у правцу да преговара или не преговара са тужиоцем, односно да закључи или не закључи споразум.¹¹ Судија оптуженог мора прво упознати са свим другим правима, па онда и са правом на преговарање и закључивање споразума.¹² Приликом обавјештавања осумњиченог, односно оптуженог о овим могућностима судија мора бити максимално опрезан.¹³ Закључак је да преговори и закључење споразума нису у начелу у супротности са претпоставком невиности под условом да при том буду остварени одређени стандарди. Ако се осумњичени, односно оптужени слободно опредјели за ову могућности, при чему је упознат и свјестан свих њених посљедица, није доведена у питање претпоставка невиности.

⁹Ово право је предвидјено чланова 47. и 53. ЗКП-а РС и одговарајућим одредбама ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

¹⁰Члан 3. став 1. ЗКП РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

¹¹Николић Данило, исто, стр. 26.

¹²Николић Данило, исто, стр. 26.

¹³Николић Данило, исто, стр. 26.

2.5. Правни лијекови против пресуде донесене на основу споразума о признању кривице

Против пресуде донесене на основу споразума је дозвољена жалба. Право жалбе на пресуду имају оштећени и лице чији је предмет одузет или од кога је одузета имовинска корист прибављена кривичним дјелом и искључењем права на жалбу против пресуде донесене на основу споразума за њих у тој ситуацији право на жалбу против пресуде остало би само декларативно право без стварне могућности да се реализује.

Одредбе о праву на жалбу на пресуду првостепеног суда и року за жалбу се односе и на пресуду донесену на основу споразума. Рок за жалбу на ову пресуду је увијек 15 дана и ова ситуација се никад не може сматрати сложеном ствари у којој се рок може продужити за још 15 дана.¹⁴ На пресуду донесену на основу споразума се у потпуности примјењују и одредбе о субјектима жалбе.¹⁵

Пресуда се жалбом може побијати због: а) битне повреде одредаба кривичног поступка; б) повреде Кривичног закона; ц) погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања; д) одлуке о кривичним санкцијама, одузимању имовинске користи, трошковима кривичног поступка, имовинскоправном захтјеву, као и због одлуке о објављивању пресуде путем средстава јавног информисања.¹⁶

Жалба против другостепене пресуде као редовни правни лијек је дозвољена ако је: а) другостепени суд изрекао казну дуготрајног затвора или потврдио пресуду првостепеног суда којим је изречена таква казна; б) другостепени суд преиначио првостепену пресуду којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени проглашава кривим, односно ако је поводом жалбе на првостепену пресуду којом је оптужени проглашен кривим изрекао пресуду којом се оптужени ослобађа од оптужбе; и ц) другостепени суд поводом жалбе на ослобађајућу пресуду на претресу донио пресуду којом се оптужени проглашава кривим, односно ако је поводом жалбе на осуђујућу пресуду на претресу донио пресуду којом се оптужени ослобађа од оптужбе. О жалби против другостепене пресуде одлучује трећестепено вијеће Врховног суда. Пред овим вијећем се не може одржати претрес.¹⁷

¹⁴Члан 306. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ. У правној поуци у пресуди Суда БиХ број КПС-128/08 од 24. 02. 2009. године која је донесена на основу споразума се погрешно наводи да је рок за жалбу осам дана.

¹⁵Члан 307. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ. Кривичнопроцесни закони у БиХ изричито не прописују да жалбу у корист оптуженог које је правно лице може изјавити заступник правног лица што представља пропуст законодаваца.

¹⁶Чланови 310. - 314. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

¹⁷Члан 332. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

3. СПОРАЗУМ О ПРИЗНАЊУ КРИВИЦЕ У КРИВИЧНОПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

3.1. Увођење института споразума о признању кривице у кривичнопроцесно законодавство Босне и Херцеговине

Споразум о признању кривице се први пут јавио у кривично-процесном законодавству БиХ у Закону о кривичном поступку Брчко Дистрикта БиХ (у даљем тексту ЗКП БД БиХ)¹⁸. По њему се споразум могао закључити до почетка главног претреса за кривична дјела за која је законом прописана казна затвора до десет година. У исто вријеме у кривично-процесним законима у РС и Федерацији БиХ није постојао споразум. 24. јануара 2003. године је донесен нови Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине (у даљем тексту ЗКП БиХ) којим је предвиђен институт споразума о признању кривице.¹⁹ Нови Закон о кривичном поступку Републике Српске (у даљем тексту ЗКП РС) је ступио на снагу дана 01. 07. 2003. године,²⁰ а нови Закон о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту ЗКП Ф БиХ) дана 01. 08. 2003. године.²¹ Оба ова Закона у кривични поступак уводе споразум.

У вријеме увођења овог института у кривично-процесно законодавство БиХ су постојале одређене разлике у његовом регулисању између појединих закона о кривичном поступку који су важили на територији БиХ. Значајнија разлика се односила на моменат до кога је било могуће закључити споразум. ЗКП РС је омогућавао закључење споразума само прије главног претреса, а остали кривичнопроцесни закони све до завршетка главног претреса. Према ЗКП-у БД БиХ, а једно краће вријеме и према ЗКП-у БиХ, споразум је разматрао и судија за претходни поступак, а то није било могуће према осталим кривично-процесним законима који су важили на територији

¹⁸ЗКП БД БиХ је објављен у Службеном гласнику БД БиХ број 7 од 30. 11. 2000. године. ЗКП БД БиХ (“Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ број 10/03, 6/05 и 21/10”).

¹⁹Високи представник у БиХ је Одлуком број 100/03 донио ЗКП БиХ. У ставу 8. те Одлуке је утврђена обавеза ентитета и Брчко Дистрикта да своје Законе ускладе са ЗКП БиХ. ЗКП БиХ (“Службени гласник БиХ број 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09 и 93/09.

²⁰ЗКП РС је објављен у „Службеном гласнику РС“ број 50/03. Пречишћени текст ЗКП РС је објављен у “Службеном гласнику Републике Српске“ број 100/09.

²¹ЗКП Ф БиХ (“Службене новине ФБиХ број 35/03., 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 и 12/10.

БиХ. Разлике су касније нестале. Данас сва четири кривично-процесна закона у БиХ готово на идентичан начин регулишу институт споразума о признању кривице.

3.2. Основне карактеристике практичне примјене споразума о признању кривице у Босни и Херцеговини

У Босни и Херцеговини споразум још увијек није заступљен у пракси у мјери у којој је то случај у кривично-процесним законодавствима која припадају англосаксонској правној традицији. То је и логично и очекивано с обзиром да се ради о почецима његове примјене. Према подацима ОСЦЕ-а у почетном периоду његове примјене у БиХ је око 24% предмета завршено на основу споразума.²² Непосредно након увођења споразума у све кривично-процесне законе који се примјењују у БиХ је уочена тенденција пораста броја предмета ријешених на основу споразума.²³

У последње вријеме се уочава супротна тенденција, бар када је ријеч о Републици Српској, и запажа се да се смањује број предмета завршених на основу споразума о признању кривице.²⁴ Уочава се да је значајније опао број закључених споразума о признању кривице у Републици Српској у 2009. години, а посебно у 2010. години. Занимљиво је да се почетак значајнијег смањења броја закључених споразума поклапа се увођењем обавезне сагласности главног окружног тужиоца на све споразуме.

Судови нису обавезни да прихвате закључени споразум па је значајно анализирати колико често се у пракси дешава да га суд не прихвати. У досадашњој пракси судови су најчешће одбацивали споразум због неодговарајуће кривичне санкције. Предмет споразума су у нашој пракси била скоро сва кривична дјела, па и најтежа као што су убиства или ратни злочини. Треба истаћи да се чују и бројне

²²ОСЦЕ, Извјештај о примјени закона о кривичном поступку на судовима у БиХ, децембар 2004. године, стр. 23. Перић Бранко, Алтернативно кривично гоњење, часопис Право и правда, година VII број 1, Сарајево 2008. година, стр. 456. износи податак да је у 2006. години у БиХ на основу споразума ријешено 2094 предмета.

²³Благојевић Милан, исто, стр. 256. и Новковић Милорад, исто, стр. 11. наводе да се анализом броја ријешених предмета у Основном суду Бањалука, Окружном суду Бањалука и Основном суду БД БиХ може уочити стални раст броја предмета ријешених на основу споразума нпр. у Основном суду у Бањалуци у 2004. години од завршених 759 предмета 197 или 26% ријешено на основу споразума. У Основном суду БД БиХ у периоду од 01. 07. 2003. године до 31. 03. 2004. године према подацима Дамјана Кауриновић, исто, стр. 7. од 237 завршених предмета 44 предмета су завршена на основу споразума. Овакав закључак се наводи и у наведеном Извјештају ОСЦЕ-а из 2006. године, исто, стр. 34.

²⁴Према извјештајима Републичког тужилаштва Републике Српске о раду тужилаштва Републике Српске у 2006. години је закључено 1038 споразума, у 2007. години је закључено 1083 споразума, у 2008. години је закључено 998 споразума, у 2009. години је закључено 860 споразума, а у 2010. години је закључено 619 споразума.

критике на рачун закључивања споразума код најтежих кривичних дјела, као бурне реакције жртава и породице жртава за које споразум представља неморалну “трговину”.²⁵

Према подацима ОСЦЕ-а 32% изречених санкција на основу споразума су условне осуде, 11% су новчане казне, 54% су казне затвора, а остатак су предмети у којима су кумулативно изречене новчана казна и казна затвора.

У стручној литератури се често истиче проблем који настаје у пракси због тога што се скоро по правилу на основу споразума изриче ублажена казна или блажа кривична санкција, при чему за такву праксу нема одговарајућег образложења и она није увијек ни оправдана²⁶. Истиче се да тужилац скоро никад не образлаже које су то особито олакшавајуће околности на основу којих предлаже изрицање ублажене казне на основу споразума. Сматра се да су разлози за овакву праксу и то што тужиоци немају довољно искуства око одмјеравања казни и избора кривичних санкција, али и да судови немају јединствену праксу о одбацивању споразума због предложене неадекватне кривичне санкције. Један од начина да се превазиђе оваква пракса је јачање судске контроле споразума.

3.3. Преговарање о условима признања кривице

3.3.1. Иницијатива за преговарање о условима признања кривице

Одредбе кривично-процесних закона који важе на територији БиХ, за разлику од неких других кривично-процесних законодавстава,²⁷ изричито не одређују на чију иницијативу долази до преговора. По једном схватању, преговоре треба да иницирају искључиво бранилац или осумњичени, односно оптужени. Ово схватање углавном налазимо у пракси и заступају га поједини тужиоци који никада сами не иницирају преговоре, већ увијек чекају иницијативу супротне стране. По другом исправном схватању које преовладава, иницијативу за преговоре може дати како осумњичени, односно оптужени или његов бранилац, тако и тужилац.

²⁵ Мартиновић Александра, Казнена политика судова у Босни и Херцеговини, часопис Право и правда, година IX број 1., Сарајево 2010. године, стр. 10.

²⁶ Матијевић М, Признањем кривице до блаже казне, Зборник радова „Казнена политика – раскол између закона и његове примене“ – Српско удружење за кривично правну теорију и праксу, Источно Сарајево, 2012. стр. 211-221.

²⁷ Нпр. ЗКП Србије у члану 282а став 1. предвиђа да јавни тужилац, окривљени и његов бранилац могу предложити закључење споразума.

Општеприхваћено је да код нас суд не може иницирати преговоре. Међутим, у пракси се наилази на случајеве у којима судија иницира преговоре између тужиоца и оптуженог и његовог браниоца.

Кривично-процесни закони који важе на територији БиХ изричито не прописују у каквој форми треба да буде иницијатива за преговоре о условима признања кривице. По једном схватању, које је исправно, иницијатива, односно приједлог за преговоре може бити дата и у усменој форми. Сматра се да усмена форма те иницијативе није у супротности са законским одредбама, нити са природом и сврхом преговора. У пракси су чести случајеви усмене иницијативе за преговоре. Писмена иницијатива, односно приједлог има своје предности, али своје предности има и усмена иницијатива која је једноставнија, практичнија и бржа. По другом схватању иницијатива, односно приједлог за преговоре мора бити дата у писменој форми. Ово схватање у пракси често налазимо код оних тужилаца који сматрају да иницијатива за преговоре треба искључиво да дође од осумњиченог, односно оптуженог или његовог браниоца, при чему захтјевају да та иницијатива буде у писменој форми са конкретним приједлозима. Залажући се за писмену форму приједлога за преговоре поједини аутори истичу да је она нужна због извјесности и сигурности странака. Присталице писмене форме приједлога за преговоре истичу да је она практичнија и лишена евентуалних сумњи о било каквом виду притиска тужиоца на осумњиченог, односно оптуженог и браниоца.

Кривично-процесни закони који важе на територији БиХ изричито не одређују садржај иницијативе за преговоре, а то се не чини ни у другим кривично-процесним законодавствима која познају овај институт. То питање се изричито не регулише због тога да би се оставила слобода иницијаторима преговора и да законске одредбе не би на било који начин ту иницијативу ограничавале.

Онај ко је дао иницијативу за преговоре од ње може увијек одустати. Сама иницијатива, односно приједлог нема никакво правно дејство.

3.3.2. Субјекти преговарања о условима признања кривице

Осумњичени, односно оптужени и његов бранилац могу преговарати са тужиоцем о условима признавања кривице за дјело за које се осумњичени, односно оптужени терети.²⁸

²⁸Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

Обавезни субјект у преговорима је тужилац. Тужилац у кривичном поступку има двоструку улогу. Он је државни орган задужен за откривање и гоњење учиниоца кривичних дјела, а у кривичном поступку је једна од двије равноправне странке. По начелу акузаторности које је прихваћено у кривично-процесном законодавству БиХ кривични поступак се може покренути и провести само по захтјеву тужиоца. Законским одредбама су права и дужности тужиоца таксативно набројана.²⁹ Њима је на крају прописано да тужилац обавља и друге послове одређене законом. Један од тих других послова тужиоца су и преговори на које је он изричито законом овлаштен.

Други субјект у преговорима је осумњичени, односно оптужени. Осумњичени је лице за које постоје основи сумње да је учинило кривично дјело, а оптужени лице против којег је једна или више тачака у оптужници потврђена.³⁰ Осумњичени, односно оптужени не мора непосредно преговарати и умјесто њега, преговоре са тужиоцем може водити његов бранилац. Због стручности браниоца, изабраног или постављеног, преговори се обично и одвијају између браниоца и тужиоца. Бранилац је дужан да о току преговора и понудама тужиоца обавјестити свог брањеника, с обзиром да њему припада коначна одлука о прихватању или неприхватању споразума.³¹ Осумњичени, односно оптужени може бити физичко и правно лице.³² Може се поставити питање да ли у одредбама Закона о кривичном поступку у БиХ постоји основ за преговоре и закључивање споразума у поступку против правног лица. Основ би могла бити одредба по којој је заступник правног лица овлашћен за предузимање свих радњи за које је овлашћен осумњичени, односно оптужени.³³ Како су осумњичени, односно оптужени изричито овлашћени за преговоре са тужиоцем и закључење споразума, на то би био овлашћен и заступник правног лица. Логично је да постоји могућност преговора и закључивања споразума и у поступку против правног лица.

Ако се прихвати стајалиште да субјект преговора и закључења споразума може бити и правно лице као осумњичени, односно оптужени, онда се као субјект тих радњи обавезно мора појавити заступник правног лица. Свако правно лице као осумњичени, односно оптужени у кривичном поступку мора имати заступника који је овлашћен за предузимање свих радњи за које је овлашћено правно лице.³⁴ Заступник правног лица у кривичном поступку је онај ко је овлашћен заступати правно лице по закону, акту

²⁹Члан 43. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁰Члан 20. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³¹Говедарица Младенка, исто, стр. 188.

³²Члан 20. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³³Члан 400. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁴Члан 400. став 2. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

надлежног органа или по статуту, акту о оснивању или другом акту правног лица, а он може овластити за заступање некога другог писмено или усмено на записник.³⁵ Правно лице може, поред заступника, имати и браниоца, с тим што правно и физичко лице, као осумњичени, односно оптужени не могу имати истог браниоца.³⁶

Субјект преговора може бити и бранилац осумњиченог, односно оптуженог. Право на помоћ браниоца у кривичном поступку које се назива правом на формалну или стручну одбрану једно је од најстаријих процесних права осумњиченог, односно оптуженог.

Постојање браниоца омогућава равноправност осумњиченог, односно оптуженог са тужиоцем који је стручно образовано лице и иза кога стоји читав државни апарат. На овај начин се остварује једно од основних права кривичног поступка, право на правичан поступак. Формална или стручна одбрана може бити факултативна и облигаторна. Осумњичени, односно оптужени може имати браниоца у току цијелог поступка. Браниоца му, осим ако се он томе изричито противи, могу узети и његов законски заступник, брачни односно ванбрачни друг, крвни сродник у правој линији до било ког степена, усвојилац, усвојеник, брат, сестра, хранилац.³⁷ Бранилац може све оно што може и осумњичени, односно оптужени, али не може ништа против њихове воље. То значи да бранилац може у име осумњиченог, односно оптуженог преговарати са тужиоцем о условима признања кривице, али не и против његове воље. Законодавац је предвидио одређене околности у којима осумњичени односно оптужени мора имати браниоца, односно предвидио је случајеве обавезне одбране.³⁸

Кривично-процесним законима који важе на територији БиХ је предвиђено да сродници оптуженог, али и нека друга лица, у његово име и за његов рачун могу вршити поједине процесне радње нпр. у корист оптуженог изјавити жалбу против пресуде.³⁹ Ова лица не могу ни на који начин учествовати у преговорима. Она, али и нека друга лица, једино могу оптуженом изабрати браниоца и у том случају само бранилац, а не и они, може да преговара.

Може се поставити и питање да ли суд има неку улогу у преговорима. У неким кривично-процесним законодавствима која познају овај институт су такве активности

³⁵Члан 401. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁶Члан 405. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁷Члан 47. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁸Члан 53. ЗКП-а РС и одговарајућим одредбама ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

³⁹Члан 307. став 2. и 6. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

суда дозвољене, па су судије чак и најчешћи иницијатори преговора између тужиоца и оптуженог.⁴⁰

Поставља се питање да ли у преговорима учествује оштећени. Оштећени је лице коме је лично или имовинско право кривичним дјелом повријеђено или угрожено.⁴¹ Регулисати положај оштећеног у преговорима је веома деликатно. Ако се оштећеном у преговорима повјери важна улога могу се лако поништити практичне предности консензуалне правде у поједностављењу поступка.⁴² Треба штитити интересе оштећеног у овом поступку, али не треба дозволити да он нереалним имовинскоправним или другим захтјевима уцјењује осумњиченог, односно оптуженог и да због тога пропадну преговори.⁴³ Није добро ни рјешење по коме оштећени у преговорима нема никакву улогу.

Одредбе о преговорима у кривично-процесним законима у БиХ не предвиђају обавезу тужиоца да обавјести оштећеног о преговорима, нити обавезују тужиоца да у вези са њима затражи изјашњење или мишљење оштећеног. Нека кривично-процесна законодавства која познају овај институт предвиђају обавезу обавјештавања оштећеног о овом поступку.⁴⁴ У пракси су ријетки примјери да се оштећени укључују у преговоре,⁴⁵ али они показују да учешће оштећеног у њима може да допринесе брзом и ефикасном разрјешењу имовинскоправног захтјева, а оштећени не мора да покреће парнични поступак.⁴⁶

⁴⁰ Николић Данило, Страначки споразум о кривици, Београд 2009. године, стр. 59. као примјер наводи Канаду гдје се судија активно укључује у преговоре између тужиоца и одбране ради закључења споразума. Тамо судија сазива заједничку претпретресну конференцију на коју позива тужиоца и браниоца и на њој има изузетно активну улогу. Судија настоји да дође до споразума и износи чак и своје мишљење о правној снази или слабости доказа. Активности судије иде дотле да он може изнети и своје мишљење о казни или распону казне. Његов задатак је да помогне да се већ у тој фази идентификују спорна питања.

⁴¹ Члан 20. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁴² Дамашка Мирјан, исто, стр. 19.

⁴³ Николић Данило, исто, стр. 184..

⁴⁴ Нпр. по члану 495-13 француског ЦПП-а оштећени се мора одмах обавјестити о овом поступку (Плаидер цоупабле) кориштењем свих доступних средстава и он се позива да се појави пред судом заједно са окривљеним. Оштећени може присуствовати свим радњама у овом поступку.

⁴⁵ У наведеном Извјештају ОСЦЕ-а из 2006. године, исто, стр. 32. се наводи да су посматрачи ОСЦЕ-а уочили тек неколико примјера учешћа оштећеног у преговорима о условима признања кривице

⁴⁶ У наведеном Извјештају ОСЦЕ-а из 2006. године, исто, стр. 32. се наводи да су посматрачи ОСЦЕ-а уочили тек неколико примјера учешћа оштећеног у преговорима о условима признања кривице.

3.3.3. Немогућност преговарања о условима признања кривице ако се оптужени на рочишту за изјашњење о кривици изјаснио да је крив

Према изричитој законској одредби споразум се не може закључити ако се оптужени на рочишту за изјашњење о кривици изјаснио да није крив.⁴⁷ Прије изјашњења о кривици судија за претходно саслушање упознаје оптуженог са свим последицама признања кривице.⁴⁸ То у себи садржи и обавезу да га упозори да у случају признања кривице више нема могућност да закључи споразум. Насупрот томе нека кривично-процесна законодавства која познају овај институт као услов за преговоре захтјевају да је окривљени претходно признао кривицу (нпр. у Француској).

3.3.4. Период у ком је дозвољено преговарање о условима признања кривице

Прво питање које треба ријешити је питање када преговори могу започети. У стручним радовима се истиче да преговори могу започети у свим фазама кривичног поступка и да то произлази из саме садржине законских одредаба. Сматра се да су почетне дилеме око овог питања до сада углавном отклоњене и да постоји јединствено схватање да преговори могу започети одмах по покретању поступка од стране тужиоца. Ово схватање је прихватљиво, с тим што оно ипак прецизно не одређује моменат од кога могу почети преговори.

Изричито је одређено да је субјект преговора и осумњичени.⁴⁹ Осумњичени је лице за које постоје основи сумње да је учинило кривично дјело. Тужилац наређује спровођење истраге ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело.⁵⁰

Прије доношења наредбе о спровођењу истраге прави преговори не могу почети, не само због тога што би непостојање наредбе о спровођењу истраге могло указивати да не постоје основи сумње да је извршено кривично дјело, већ и због тога што се без наредбе о спровођењу истраге тачно не зна о чему се преговара јер не постоји чињенични опис кривичног дјела и његова правна квалификација. То не значи да до иницијатива које се односе на преговоре не може доћи и прије доношења наредбе о спровођењу истраге, али се такве активности не би могле сматрати правим преговорима.

⁴⁷Члан 246. став 2. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁴⁸Члан 244. став 2. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁴⁹Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁵⁰Чланови 20. и 224. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

Питање момента до ког су дозвољени преговори је изричито ријешено одредбом по којој су они дозвољени до завршетка главног претреса, односно претреса пред вијећем другостепеног суда.⁵¹

3.3.5. Предмет и форма преговарања о условима признања кривице

Најопштије се може рећи да су предмет преговора услови под којима је осумњичени, односно оптужени спреман да призна кривицу за дјело или дјела за која се терети.⁵² Преговори представљају процес. Уколико се он успјешно заврши резултат је признање кривице од стране осумњиченог, односно оптуженог под одређеним условима који су прецизно одређени у закљученом споразуму. Ти услови углавном представљају уступке које је тужилац дао осумњиченом, односно оптуженом за његово признање кривице, али уступци нису неопходни предмет преговора. Предмет преговора о ком дође до сагласности између субјеката преговора постаје предмет споразума.

Кривично-процесни закони који важе на територији БиХ изричито не регулишу изглед, односно форму преговора, а не регулишу га ни остала кривично-процесна законодавства која познају овај институт. Сматра се да је овакво рјешење добро због тога што се странкама оставља потпуна слобода приликом преговора.

Могућност слободног и отвореног преговарања је одраз потпуне примјене начела диспозитивности. Иако слобода у преговорима има низ предности уочено је да непостојање било каквих правила о преговорима и закључивању споразума има и недостатке.

Ни у једној одредби ЗКП-а РС није прописано да тужилац за неку радњу треба сагласност главног тужиоца, па се поставља питање зашто се таква сагласност једино тражи за закључивање споразума. Примјена овог правила може бити узрок и практичних проблема. Може се поставити питање шта ће се десити у случају да се закључи споразум без сагласности главног тужиоца. Постојање сагласности главног тужиоца за закључивање споразума није услов за прихватање споразума, и у судској пракси се и не провјерава да ли је тужилац имао такву сагласност. Такав споразум производи све правне посљедице. Овдје се може поставити и питање одговорности за даљу судбину тужилачког предмета у коме је главни тужилац одбио да да сагласност за

⁵¹Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁵²Овако предмет преговора одредјује нпр. Филиповић Љиљана, Модул II Поступак оптуживања и главни претрес, часопис Право и правда, година V, број 1, Сарајево 2006. године, стр. 254.

закључење споразума на приједлог тужиоца који поступа у конкретном предмету у случају да касније суд донесе неповољнију одлуку од оне предвиђене споразумом, а посебно ако не буде донесена пресуда којом се оптужени оглашава кривим. Приликом ускраћивања сагласности главни тужилац би морао да наведе и разлоге због којих то чини. Он би могао да ускрати сагласност само из оправданих разлога.

Саме преговоре није потребно, не само звучно, већ ни писмено забиљежити и да ће тек успјешно завршени преговори довести до писмене форме споразума. Поједини аутори предлажу да се писмени приједлог осумњиченог, односно оптуженог или његовог браниоца за преговоре заведе у тужилачки уписник, а када нема писменог приједлога да се иницијатива за преговоре, али и начелна сагласност за закључење споразума констатује службеном забиљешком⁵³ Када се ради о тешким и сложеним предметима преговори могу бити сложени и дуготрајни. У пракси се о преговорима не води записник, па се чак не сачињава ни службена забиљешка. Сматра се да би то било непрактично и неекономично пошто понекад преговори могу дуго трајати и бити сложени. Тужилац сачињава службену забиљешку само у случају успјешно окончаних преговора и она садржи и конкретан приједлог за закључивање споразума.

3.4. Закључивање споразума о признању кривице

За разлику од већине кривично-процесних законодавстава која познају институт споразума, кривично-процесни закони у БиХ предвиђају могућност закључења споразума за сва кривична дјела, без икаквих ограничења. Кривично-процесна законодавства која ограничавају примјену споразума то чине на три начина:

- искључују споразуме за кривична дјела за која је прописана казна преко одређене границе
- искључују споразуме за поједине врсте кривичних дјела, и
- примјену споразума ограничавају истовремено на оба ова начина.

По изричитој законској одредби споразум се сачињава у писменој форми.⁵⁴ Обавезна писмена форма споразума је карактеристична и за остала кривично-процесна законодавства која познају овај институт.⁵⁵ Писмена форма споразума је његов

⁵³Николић Данило, исто, стр. 134.

⁵⁴Члан 246. став 4. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁵⁵Нпр. обавезна писмена форма споразума је предвидјена ЗКП-ом Србије и ЗКП-ом Црне Горе.

конститутивни елемент. Без ње је споразум ништав, а суд га неће ни разматрати.⁵⁶ Писмена форма је нужна из многих практичних разлога. Она омогућава завођење споразума у тужилачке и судске уписнике, прецизно одређивање његовог садржаја и судску оцјену испуњености законских услова ради доношења одлуке да ли ће или неће бити прихваћен.

Споразум је поднесак и мора бити разумљив и садржавати све што је потребно да би се могао разматрати. У случају да није разумљив, или да због омашке не садржи све што треба да би се могао разматрати, суд ће оне који су закључили споразум позвати да недостатке исправе. Уколико се недостаци не исправе суд ће, споразум због тога што нема услова да га разматра, одбацити.

Одредбом којом је прописано да осумњичени, односно оптужени и његов бранилац могу преговарати са тужиоцем о условима признавања кривице за дјело за које се осумњичени, односно оптужени терети су одређени субјекти преговарања о условима за признање кривице.⁵⁷ Њом су посредно одређени и субјекти закључивања споразума. Преговори и закључивање споразума су повезане радње које чине једну цјелину. Субјекти преговора и субјекти закључивања споразума су исти и све што је речено за субјекте преговора важи и за субјекте закључивања споразума. Једина разлика је у томе што оштећени може бити субјект преговора, али не може бити субјект који закључује споразум. Суд треба да размотри сваки споразум посебно, при чему је могуће да у истом предмету споразуме са неким оптуженим прихвати, а са другим не прихвати.

По једном схватању, које је данас углавном напуштено,⁵⁸ споразум се не може закључити у истрази јер у тој фази нема потврђене основане сумње да је извршено кривично дјело до које се долази тек подизањем и потврђивањем оптужнице. Ово схватање налази основ у законској одредби по којој се функционална надлежност за разматрање споразума не налази код судије за претходни поступак, а образлаже се и тиме што се одредбе о преговарању о кривици налазе у глави кривично-процесних закона у БиХ која регулише поступак оптужења.

Према другом схватању, које је преовладало и које је прихваћено у пракси, споразум се може закључити и у фази истраге. Основ за ово схватање поједини аутори налазе у одредби према којој „осумњичени“ и његов бранилац могу преговарати са

⁵⁶Николић Данило, исто, стр. 53.

⁵⁷Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁵⁸Ово схватање је заступала Филиповић Љиљана, Поступак оптуживања и главни претрес, исто, стр. 255.

тужиоцем о условима признања кривице.⁵⁹ Они истичу да законодавац у наведеној одредби не би употребио термин “осумњичени” да је подизање оптужнице услов за закључење споразума. Присталице овог схватања истичу да у случају да се споразум закључи у истрази он мора да садржи и чињенични опис и правну квалификацију кривичног дјела како би осумњичени знао за које кривично дјело признаје кривицу и закључује споразум.⁶⁰

Неопходан услов за закључење споразума у истрази је постојање наредбе о спровођењу истраге. Када би прецизно одређивали момент од кога је у истрази могуће закључити споразум то би био момент доношења наредбе за спровођење истраге.

Оптужница је обавезан акт. Она не оставља дилему. Оно што тужилац припрема и упућује суду мора бити оптужница и њу не може замјенити споразум који у себи садржи чињенични опис и правну квалификацију, односно који садржи оптужбу.

Кривично-процесни закони у БиХ изричито предвиђају да се преговори могу водити до завршетка главног претреса, односно претреса пред вијећем другостепеног суда.⁶¹ Ова одредба посредно одговара на питање до када је могуће закључити споразум. До истог момента се може преговарати и закључити споразум.

Поступак закључења споразума није изричито прописан законским, а ни другим одредбама. У пракси тужилац сачињава писмени споразум на основу постигнутог договора у преговорима. Након тога споразум чита осумњичени, односно оптужени, а затим га тужилац упознаје са свим посљедицама споразума. Када се тужилац увјери да је осумњичени, односно оптужени свјестан признања кривице, свих елемената закљученог споразума и да разумије све његове посљедице споразум се потписује. Споразум потписују тужилац, осумњичени, односно оптужени, њихов бранилац, а ако је осумњичени, односно оптужени правно лице и заступник правног лица. Споразум се по правилу закључује и потписује у канцеларији тужиоца. У предметима у којима се осумњичени, односно оптужени налази у притвору често у пракси у канцеларији тужиоца само бранилац потписује споразум уз претходно одобрење осумњиченог, односно оптуженог који га накнадно потписује у суду прије почетка рочишта за разматрање споразума.

⁵⁹Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

⁶⁰Николић Данило, исто, стр. 136.

⁶¹Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

По важећем рјешењу споразум се може уз оптужницу доставити суду.⁶² Из овакве одредбе недвосмислено произлази да потврђивање оптужнице није услов за достављање споразума суду.

3.5. Одустанак од закљученог споразума о признању кривице

Кривично-процесни закони у БиХ изричито не регулишу питање могућности одустанка од закљученог споразума због чега се може поставити питања да ли та могућност постоји, а ако постоји ко и до ког момента се њоме може користити.

У случају одустанка од споразума суд не може споразум прихватити, не зато што нема добровољности у његовом закључивању, већ због тога што споразум тада више не постоји. У случају заузимања става да је начелно дозвољен одустанак од закљученог споразума може се поставити и питање да ли је то дозвољено само осумњиченом, односно оптуженом или обема странкама. Преовладава схватање да ту могућности имају обе странке и оно произлази из принципа по коме странке у кривичном поступку треба да имају исти процесни положај, односно по коме ни једна од странака не треба да буде фаворизирана тако што ће имати већа процесна права од друге странке.

Ако се стане на становиште да је дозвољен одустанак од закљученог споразума може се поставити даље питање до ког момента је то дозвољено. Тај моменат може бити различит нпр. моменат заказивања рочишта за разматрање споразума, почетка рочишта за разматрање споразума, прихватања споразума од стране суда, доношења пресуде на основу споразума, завршетка претреса за изрицање кривично-правне санкције предвиђене споразумом. Ако се прихвати могућност одустанка од споразума поставља се питање да ли суд доноси одлуку и какву. У случају да до одустанка дође на рочишту за разматрање споразума суд ће рјешењем споразум одбацили. Ако до одустанка дође прије овог рочишта може се поставити питање да ли и тада треба донијети рјешење о одбацивању споразума или само наставити редован кривични поступак и заказати главни претрес сматрајући да споразум није ни постојао. Ово друго рјешење је практичније, с тим што би се о одустанку од споразума морала обавјестити и остала лица која су га закључила. Иако то није изричито прописано, у случају одустанка од

⁶²Члан 246. став 4. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

закљученог споразума признање кривице се не може користити као доказ у кривичном поступку, исто као и у случају одбацивања споразума.

3.6. Предмет споразума о признању кривице

Кривично-процесни закони у БиХ изричито не прописују шта је предмет споразума, за разлику од неких других кривично-процесних законодавства која више или мање детаљно одређују његов предмет.

Оптужени и његов бранилац могу преговарати са тужиоцем “о условима признања кривице за дјело за које се осумњичени, односно оптужени терети”.⁶³ Из ове одредбе се закључује да су предмет споразума услови под којима оптужени признаје кривицу, а са којима је сагласан тужилац.

Из одредбе која одређује да суд провјерава предложену кривично-правну санкцију произлази да су предмет споразума врста и висина кривично-правне санкције. Из одредбе по којој суд провјерава да ли је осумњичени, односно оптужени добровољно закључио споразум, да ли је свјестан споразума и да ли разумије све његове посљедице укључујући ту посљедице у вези са имовинскоправним захтјевом и трошковима кривичног поступка произлази да су и одредбе споразума које се односе на ове услове елементи споразума. То се односи и на одредбу која одређује да суд провјерава да ли оптужени разумије да се споразумом одриче права на суђење и да не може уложити жалбу на кривично-правну санкцију која ће му се изрећи. Кривично-процесни закони у БиХ посредно одређују предмет споразума, али то не чине ни прецизно, ни потпуно, чиме ово питање остаје у доброј мјери отворено.

⁶³Члан 246. став 1. ЗКП-а РС и одговарајуће одредбе ЗКП-а БиХ, ЗКП-а Ф БиХ и ЗКП-а БД БиХ.

4. КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ПРИЗНАЊА

Признање осумњиченог

4.1. Појам и врсте признања

Под појмом признања подразумијева се изјава којом осумњичени терети себе за извршење кривичног дјела, односно дјелимично или потпуно прихвата наводе основа сумње којима се означава као учинилац. Признање представља један од најспорнијих доказа у кривичном поступку према коме у судској пракси и науци постоји велики број предрасуда и екстремних тумачења. С једне стране, признање се некада процјењивало, сматрало се идеалним доказом, односно краљицом доказа (*regina probationum*) те су сви напори били усмјерени ка његовом добијању што се и сматрало самим циљем доказивања. С друге стране, услед судских заблуда које су условљење неистинитим признањима, оно се потпуно омаловажило. Признање дјелује на суд изразито сугестивно. Судија понекад бива фасциниран признањем и запоставља његово провјеравање и прикупљање других доказа. Оваквим поступањем се прави груба тактичка грешка јер се судска одлука темељи само на „голој“ признању које није поткрепљено доказима, а запоставља се прикупљање других доказа који би се обезбједили да признања није било. Након повлачења признања, најчешће више није могуће прикупити друге доказе и мора се примјенити *in dubio pro reo*.

У судској пракси повремено се срећу и лажна признања којима осумњичени остварује своје рационалне и ирационалне циљеве, тако да се некритичким прихватањем таквог исказа долази до тешких судских заблуда.

Признање се не може одбацити као доказ у кривичном поступку. Уколико је осумњичени извршилац, он најбоље познаје чињенице кривичног дјела, мотиве извршења и читав низ околности које су потребне за правилно утврђивање чињеничног стања и одмјеравање санкције. Признању не треба тежити по сваку цијену већ га треба сватити као пожељан резултат испитивања. Тежиште испитивања (и истраге у цјелини) треба да буде на прикупљању доказа, а не на добијању „голој признања“. Признање треба третирати као сваки други доказ у кривичном поступку. Његову вриједност не треба прецјењивати нити потцјењивати.

Суштина признања је откривање тајне, тј. оних чињеница у вези са кривичним дјелом које нису биле познате оном коме су саопштене.

Како би се умањило сугестивно, демотивишуће, штетно дејство признања, криминалисти препоручују тужиоцима да настоје, што је више могуће, да апстрахују признање и поступају као да оно не постоји, као да се мора истраживати без његовог постојања.⁶⁴

Добијањем признања у кривичном поступку, поступак доказивања и прикупљања доказа се не завршава, већ једино долази у нову фазу.⁶⁵ Признање пружа нов подстицај у доказивању кривичног дјела. На основу садржаја признања прикупљају се даље други докази којима се провјеравају његова заснованост и истинитост.

Закон о кривичном поступку прописао је да и када осумњичени признаје извршење кривичног дјела, орган који води поступак дужан је да и даље прикупља доказе о кривичном дјелу само ако је признање очигледно лажно, непотпуно, противречено или нејасно и ако није поткрепљено другим доказима. У ЗКП-у је прописано да признање осумњиченог на главном претресу ослобађа суд дужности да изводи друге доказе, осим у случају прописаним законом и када су у питању докази од којих зависи врста и мјера кривичне санкције.

Очигледно да Закон о кривичном поступку на извјестан начин прецјењује вриједност признања што може да умањи опрезност суда приликом његове провјере и оцјене, негативно да дјелује на даље прикупљање доказа и услови судске заблуде, посебно у случајевима давања лажног признања. На другој страни отвара тактичке могућности осумњиченом да отежа (прекине) процес доказивања. Вјероватно да је овакав став законодавства био условљен жељом за убрзањем и поједностављењем кривичног поступка, чиме су отворене могућности, за грешке у доказивању чије последице могу вишеструко да надмаше користи од скраћења поступка доказивања. Оптимално криминалистичко упутство било би да се одредбе Закона о кривичном поступку поводом признања (цитирани чланови) тумаче тако да увијек постоји потреба поткрепљивања признања другим доказима.

Врсте признања. –Према обиму саопштених чињеница признање се може подјелити на потпуно и дјелимично. Потпуно признање осумњичени веома ријетко одмах даје, чешће износи дјелимично признање којим признаје само поједине чињенице, покушавајући да у повољнијем свјетлу прикаже своје понашање. Оно

⁶⁴Roso, 3, :Informativni razgovor i intervju, стр. 151; Водинелић, В,: Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривичном поступку, стр. 174.

⁶⁵Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 352.

представља само почетак у давању потпуног признања. Тактички је лакше да се приликом саслушања осумњиченог прибави прво дјелимично признање.

Када је ријеч о тачности саопштеног признања, оно се може подјелити на истинито и неистинито. Неистинито признање се може подјелити на лажно и несвјесно неистинито (осумњичени је у заблуди мислећи да је стварни учинилац кривичног дјела зато што је у вријеме извршења дјела био, нпр. у стању алкохолисаности).

С обзиром на начин добијања признања, оно се може подјелити на добровољно (својевољно) и изнуђено признање. Изнуђено признање је постигнуто примјеном силе, психолошким притиском, обманом, давањем средстава која утичу на вољу. Изнуђивање признања представља недозвољено прибављање доказа.

С процесног и криминалистичко-тактичког гледишта признање може бити: судско и вансудско. Судско признање је оно које је учинилац дао јавном тужиоцу, судији за претходни поступак, судији за претходно саслушање или на главном претресу. Вансудско је свако оно које је учинилац дао пред било којом трећом особом. Признање дато пред полицијом у истрази (без присуства адвоката) представља вансудско признање и нема доказну вриједност. Међутим, оно је значајно зато што се помоћу њега може доћи до материјалних доказа и потенцијалних свједока.

4.2. Психолошки узроци истинитог признања

Код осумњиченог се запажа постојање потребе за признањем и оправдањем. Потреба за оправдањем окренута је и према унутра и састоји се у потреби за самооправдањем пред самим собом и својом савјешћу. Код осумњиченог се испољава потреба за признањем кривичног дјела и за потискивањем осјећаја кривице, тј. оправдањем и самооправдањем. Осумњичени само признањем постиже потпуно самопречишћење и олакшање осјећаја кривице.⁶⁶

Признање кривичног дјела је сложен психодинамички феномен. Признањем осумњичени напушта своју одбрамбену доминанту. С аспекта учиниоачеве тактике оно значи предавање, признавање пораза; са моралне тачке гледишта покушај успостављања поновног моста са друштвом кроз морално очишћење; са психолошке тачке гледишта условљава смањивање психичке напетости и психичко смиривање. Криминалисти и судски психолози истичу да чување криминалне тајне и чињеница које

⁶⁶Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 354.

су морално неповољне по осумњиченог доводи до стања изузетно велике психичке напетости. Услед психичке напетости код осумњиченог се јавља потреба за растерећењем, што се постиже признањем.

Овај механизам је посебно карактеристичан за примарне кривце који су извршили насилничко кривично дјело. Код њих услијед осјећаја кривице постоји велики унутрашњи притисак. Психолошки притисак изазива потребу за признањем дјела како би умањили неподношљиву унутрашњу напетост. Напетост код ових учинилаца може трајати годинама. Признање се јавља као процес испаштања и жеље за казном и узрокује губитак страха од друштвеног неодобравања, одмазде и санкције.⁶⁷

Могуће је говорити о факторима који спречавају признање и о факторима који олакшавају признање. Фактори који утичу на спречавње признања деле се на емотивне, као што су унутрашња несигурност, интелектуална затвореност и тромост, страх од казне и последица и сл. и рационалне факторе (процена да докази који терете нису довољно снажни да би се донијела осуђујућа пресуда). Фактори који доприносе признању дијеле се на патолошке, емоционалне и рационалне. Као патолошки узроци који доводе до признања (најчешће лажних) наводе се психозе и психопатије, депресивна стања која условљавају жељу за самоуништењем, хистерије, разне токсикоманије (стања алкохолисаности, деловање наркотика). У емоционалне факторе који подстичу (неистинито) признање убрајају се психолошки притисак, грижа савести. Лажно признање побуђује жеља за важењем, реномирањем, тежњу ка сензационализму. У рационалне разлоге који условљавају признање треба навести увиђње осумњиченог да је бесмислено даље да лаже пошто су докази који постоје против њега квалитетни и убједљиви. Услед тога, више нема снаге да даље пориче извршење дјела, с обзиром на то да му је понестло енергије отпора. Осумњичени покушава да признањем побољша свој положај у поступку пошто очекује да ће се признање вредновати као олакшавајућа околност.⁶⁸

4.3.Мотиви признања

Приликом испитивања осумњиченог, тужилац мора да утврди, оцјени и провјери двије врсте мотива: 1) мотиве извршења кривичног дјела који настају прије извршења

⁶⁷Marković, T.: *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih dela*, стр. 516; Ђошић: *Криминалистичка тактика*, стр. 266-267.

⁶⁸Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 354.

кривичног дјела и 2) мотиве који условљавају начин понашања осумњиченог у кривичном поступку, мотиве изабране тактике одбране који настају у току кривичног поступка условљавајући тактику одбране осумњиченог и она улази у групу мотива који се одређују као мотиви заштите. У ову другу групу улазе мотиви ћутања осумњиченог (потпуног или дјелимичног), мотиви признања (истинитог или лажног) и мотиви порицања. Кривичноправни значај ових мотива је ограничен. Они се могу евентуално вриједновати у поступку изрицања санкција као олакшавајуће околности (понашање након извршеног кривичног дјела). Главни значај ових мотива је криминалистички и кривично-процесни пошто од њих зависи примјена тактике испитивања осумњиченог и предузимање одређених кривично-процесних мјера (на примјер, факултативни притвор уколико постоји бојазан да ће осумњичени уништити трагове итд.).

За процјену истинитости и оцјену доказне вриједности признања од великог је значаја упознавање мотива због којих је осумњичени признао. У криминалистици се наглашава да је немогуће адекватно вриједновати признања без утврђивања мотива који су учиниоца покретали на његово давање.⁶⁹

4.3.1. Истинито признање и његови мотиви

Истинито признање је оно признање које одговара односно које је сагласно са чињеницом које су већ утврђене. По правилу садржи више чињеница него што је испитивачу познато и представља одавање тајне.⁷⁰ Истинито (и искрено) признање је прилично ријетка појава у кривичном поступку.

Ако осумњичени и признаје дјело, настоји да прикаже како га је учинио из мотива који ће га оправдати пред друштвом, судом и самим собом. Чак и ако наводи своје признање потпуно искрено, судија треба да има у виду несвјесне процесе који утичу на његово уљепшавање, рационализацију и самооправдање.

Сви криминалисти и судски психолози су потпуно јединствени у томе да је стварно покајничко признање изузето ријетка појава и среће се код примарних криваца који се кају због извршеног дјела. Осумњичени почиње да признаје по правилу када закључи да лагањем више не може остварити никакав циљ, а признањем жели да постигне или лакшу казну или остварење неке друге користи. Професионални кривци почињу да признају када процјене да је њихова кривица доказана. Они дјело признају

⁶⁹Водинелић, В.: *Криминалистика*, стр. 340.

⁷⁰Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 355.

из чисто егоистичких побуда како би из тога извукли корист приликом одмјеравања казне.⁷¹

Мотиви истинитог признања могу бити различити. Од алтруистичких разлога као што је искрено кајање, увиђање да је учињена неправда, жеље за унутрашњим миром и сл. до признања из чисто рационалних разлога (постојање чврстих доказа; учинилац је ухваћен на „свјежем чину“; ради прекидања даље оперативне и истражне дјелатности; да би се признање вриједновало као олакшавајућа околност)⁷².

Grassberger је истицао да мотиви признања најчешће настају из одређених интереса. Признање дато из опортунитета има за циљ ублажавање казне, признање из религиозних мотива има за циљ „ослобађање душе“ и представља форму исповједања. Свако признање ствара за осумњиченог у кривичном поступку повољну атмосферу, једну врсту пристрасности у његову корист, што може да услови да се у истрази мање пажње поклања утврђивању објективних чињеница.⁷³

Највриједније признање коме треба тежити јесте тзв. околностно признање, тј. чињенично признање у коме осумњичени који признаје наводи читав низ конкретних појединости којима се може провјерити истинитост његовог исказа. На повећање вјеродостојности признања утиче и способност осумњиченог да опише мотиве који су га покретали на извршење дјела.

4.3.2. Лажно и неистинито признање и његови мотиви

Једно од најсложенијих и најнесхватљивијих питања, јесте лажно признање извршења кривичног дјела које даје невини осумњичени. Лажно признање кривичног дјела је вид лагања осумњиченог које може бити подстакнуто разноврсним разлозима. Мотиви који могу да услове давање лажног признања могу бити патолошки, емоционални, рационални. На другој страни, погрешним начинима испитивања може се испровоцирати лажно или несвјесно неистинито признање осумњиченог.

Осумњичени може лажно да призна извршење кривичног дјела подстакнут патолошким или неуротским мотивима. Душевне болести у ужем смислу ријечи (психозе, депресије итд.) могу да услове лажна признања. Лажна признања могу бити психонеуротске природе, одређује се обично као лажна признања услијед осјећаја

⁷¹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 355.

⁷²Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 356.

⁷³Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 355.

кривице. Особа која лажно признаје извршила је у мислима исто или слично кривично дјело, па ради испаштања и смирења признаје као своје оно које стварно није извршила. Лица која се налазе у ненормалном душевном стању (нпр. код пеналних психоза) или су неуротичне особе које не могу да издрже своје напето интрапсихичко стање, желе самооптуживањем да се ослободе своје мучне напетости. Потреба за истицањем⁷⁴ наводи особе жељне публицитета да преко новина, радија и телевизије дају лажна сензационална признања и при томе су свјесне да ће накнадно, када дође питање кажњавања, повући своје признање.

Рационални мотиви могу да подстакну осумњиченог на давање лажног признања: признањем лакшег дјела покушава да обезбједи себи алиби како би прикрио теже кривично дјело; очекује стицање одређених користи након лажног признања (нпр. пуштање из притвора, могућност контакта са породицом); скитнице и бескућници лажним признањем желе да се заштите од зиме и обезбједе исхрану⁷⁵; осумњичени је у некој зависности према стварном извршиоцу кривичног дјела (нпр., економској); признањем покушава да прикрије неке компромитујуће чињенице из приватног живота. Осумњичени може изношењем лажног признања покушати да заведе истрагу и услови да се не прикупе докази који ће протеклом времена бити уништени. Криминалистичка литература помиње да је типично за оваква признања да осумњичени и не покушава да оправда своје понашање.⁷⁶

Емотивни фактори могу да услове давање лажног признања осумњиченог. На примјер, покушај да се сачува стварни учинилац или осумњичено лице са којим особа која лажно признаје има снажан емотивни однос (члан породице, љубавни партнер).

Лажно признање осумњиченог може бити подстакнуто неправилним саслушањем (изнуђена признања). Умор и исцрпљеност осумњиченог могу да доведу до лажних признања. Осумњичени у стању великог умора даје лажно признање јер не види више никакав излаз. Злоупотреба даноноћним непрекидним саслушањем логично доводи до лажних признања. Крстић упозорава да се ова признања дају како би се учинио крај „мучном“ испитивању (резигнација). Признање наступа, обично, као олакшање након замора. Светлуцање отеклих очију, дрхтај Адамове јабучице и доње усне, зној, премор екстремитета, знакови су признања које је наступило као последица

⁷⁴Т. Марковић наводи примјер једног 19-годишњег младића који је лажно признао разбојништво и накнадно изјавио да је доживио највеће узбуђење свога живота када је видио своје име у новинама након признања кривичног дјела. *Savremena tehnika istraživanja krivičnih dela*, стр. 517.

⁷⁵Аћимовић, М.: *Психологија злочина и суђења*, стр. 279.

⁷⁶Schwindt, F.: *Policijsko preslušavanje*, Priručnik, број 1/1991, стр. 33.

тјелесне исцрпљености, и према таквим признањима треба бити скептичан.⁷⁷ Лажно признање може да буде последица и примјене недопуштених средстава приликом саслушања (сила, средства којима се утиче на вољу). Код оваквих признања осумњичени обично не износи никакве детаље. Након престанка недозвољеног утицања, оваква признања се обично повлаче.

Неистинито признање може да буде условљено и заблудом у којој се осумњичени налази. Услијед заблуде, осумњичени погрешно мисли да је извршио кривично дјело. Узроци оваквог (несвјесно неистинитог) признања могу бити грешке које су настале услијед опажања, запамћења или узрујаност коју је испољио осумњичени у моменту настанка кривичног дјела (нпр. код нехатних кривичних дјела). Уколико је осумњичени био у моменту извршења дјела у стању алкохолисаности или омамљености (под утицајем дјеловања дроге) могуће је сугестивним дјеловањем од старне других лица изазвати код њега заблуде да је стварни извршилац кривичног дјела.

4.4.Симптоматска слика најаве признања

Код осумњиченог се може уочити постојање унутрашњег раздора да ли да каже истину или да настави са порицањем и лажима. Ово стање изазива неодлучност и несигурност. Код неких се уочава растројеност, на лицу се може примјетити беспомоћност, немогућност одржавања концентрације.⁷⁸

Већина криминалаца признаје извршење дјела у стању психичке (душевне) потресености. Искусан криминалиста може да наслути предстојеће признање кроз спољње манифестовање психичког узбуђења: сузе у очима, промјене у ритму дисања, гутање пљувачке, мицање јабучица, облизивање сувих усана покретима језика, знојење, брисање уста и браде марамицом, подрхтавање, игра прстију, замуцкивање, напетост мишића око врата, црвенило, бледило, нервозно кршење руку, грчање песница, промуклост, немирно лутање погледом итд. Тужилац посматра осумњиченог и изводи

⁷⁷Крстић, О.: *Откривање лажи*, стр. 147-148.

⁷⁸Дилема осумњиченог да ли да призна кривично дјело може се уочити по повећаној нервози; сузама у очима; питањима у погледу врсте и тежине казне која је запрећена за конкретно дјело; изражавању жеље да са испитивачем разговара у четири ока (без свједока); молби да му се остави извјесно вријеме да о свему размисли. Осумњичени може да понуди да наадокнади штету иако при том напомиње да дјело није извршио, али жели да га оставе на миру (овакав приједлог невино осумњичени никад не даје).

закључак о интензитету те борбе, стању његове енергије и интелигенцији отпора. Меинерт препоручује да се кривцу у погодном моменту пружи цигарета, јер је она у руци узбуђеног човјека одличан барометар.⁷⁹

По наведеним знацима може се уочити да је наступио критичан моменат у добијању признања. Осумњиченог не треба испуштати из видног поља. Не прекидати саслушање како му се не би дала прилика да обнови своју унутрашњу снагу и енергију отпора.

Након датог признања код осумњиченог се могу запазити појачани издисаји, очигледно умањење нервне напетости, глава се спушта на груди, на сто. Осумњичени за тренутак није у стању даље да говори, тражи воду или цигарету. Ово стање је елементарно и индицира да је дато искрено признање.⁸⁰ Према томе, психичко и тјелесно смиривање осумњиченог након датог признања указује на то да је оно било искрено. „Сва дотадашња узбуђења ишчезавају. Обично траже воду, цигарету, да телефонирају најближима. Уколико су се затекли у стојећем положају траже да седну или седну без питања. Они који су извршили кривична дјела теже природе интересују се шта ће са њима бити. Захтјевају да се све заврши на што безболнији начин: да не сазнају укућани, колеге из канцеларије или било ко други до кога им је стало.“⁸¹

Уколико код осумњиченог након признања не наступи описано смиривање, мора се планирати (и провјерити) верзија да је признање било лажно. У таквој ситуацији посебно треба установити мотиве датог признања.

4.5. Повлачење (опозив) признања

У судској пракси се срећу случајеви да осумњичени повуче (опозове) признање које је раније дао. Признање које је дато пред полицијом у истражном поступку повлачи се на суду. Рјеђе се на главном претресу опозива признање дато у истрази. У пракси су могуће двије криминалистичко-тактичке ситуације. У првој се појављује случај да је признање било истинито, а опозивање признања и негирање извршења кривичног дјела је лаж. Друга могућност је да је признање кривичног дјела било лажно, а опозив признања представља истинит исказ.

⁷⁹Крстић, *Откривање лажи*, стр. 147.

⁸⁰Крстић, *Откривање лажи*, стр. 147.

⁸¹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 359.

Мотиви опозивања истинитог признања могу бити следећи. Осумњичени повлачи признање јер се покајао што га је претходно дао процјењујући да на основу доказа који постоје није могуће без његовог признања доказати дјело. Осумњичени схвата да му је признање био лош потез па га зато повлачи. Повлачећи га често се правда да је било изнуђено од стране полиције у истражном поступку. Осумњичени понекад користи повлачење истинитог признања као вјешт тактички маневар. На почетку истраге или пред полицијом је дао брзо признање, услијед тога је условио да суд или полиција одустану од даљег прикупљања доказа. На главном претресу он повлачи раније дато признање и лажно пориче извршење дјела. Пошто је протекло доста времена од извршења, веома је тешко прикупити доказе који нису утврђени раније. Зато суд често мора да примјени *indubiorprobo* и донесе ослобађајућу пресуду услијед недостатка доказа.

Мотиви опозивања лажног признања могу бити следећи: престали су разлози због којих је осумњичени раније дао лажно признање⁸² и признање које је стварно изнуђено (силом, дуготрајним испитивањем, психолошким притиском), касније се повлачи.

Треба увијек имати у виду да је опозивање признања легитимно средство одбране осумњиченог. Као што признање треба брижљиво провјерити, то треба да се учини и са његовим порицањем. Порицање признања провјерава се са логичке и психолошке стране. Само таквим двоструким провјеравањем признања, он може да објасни да ли је истинито признање или његово порицање.⁸³

Вредновање повученог признања зависи од тога под којим околностима и из којих мотива је признање дато (предисторија и услови у којим је прибављено); да ли су подударне чињенице изнешене у признању са чињеницама добијеним из других извора; да ли је осумњичени у стању да своје повлачење признања разборито образложи. Треба процјенити каква је душевна структура осумњиченог (сугестибилност, ретардација).⁸⁴

Повлачењем признања оно не постаје безвриједно. Упоређивањем признања и повученог признања суд може да дође до важних закључака. Повлачење признања

⁸²Крстић, *Откривање лажи*, стр. 147.

⁸³У пракси је било случајева да стварни извршилац није платио уговорену цијену или није испунио друге услове (нпр. издржавао породицу осумњиченог). Невино осумњичени или осуђени након тога повлачи признање или тражи обнављање поступка.

⁸⁴Водинелић, *Криминалистика*, стр. 346.

пружа такође могућност да се истражне радње предузимају у складу са неком новом верзијом о којој судија није раније размишљао.⁸⁵

Уколико је признање прецизно и дословно наведено у записнику, суд ће касније лакше да процјењује доказну снагу (вриједност) признања и порицања признања. Овдје важи правило: Погрешно (неистинито) признање је упадљиво кратко, док је порицање таквог признања опширно. Насупрот њему, истинито признање је обимно, док је порицање таквог признања изразито кратко.⁸⁶

4.6. Доказна вриједност признања

Признање се мора третирати као сваки други доказ и неизоставно треба провјерити његову истинитост. Доказну вриједност има само оно признање којим се саопштавају чињенице које обухватају цјелину кривичног дјела (припремање, извршење, прикривање), објективне околности (начин извршења, средство извршење, корист остварена дјелом и могућности њиховог проналажења) и субјективне факторе који су доприњели његовом настанку (мотив извршења, конкретни повод, личност извршиоца).

У криминалистици и доказној теорији се истиче да има доказну вриједност само оно признање које садржи детаље који могу бити познати само учиниоцу и који се подударају са другим утврђеним чињеницама и доказима. Значајну доказну вриједност има признање које представља одавање тајне. Када се признање састоји само у томе да осумњичени допусти постојање предочених чињеница, оно нема никакву доказну снагу. Заснованост овог става нарочито долази до изражаја приликом вредновања порицања признања.

Доказна вриједност признања је у томе што (по правилу) једино кривац може да пружи податке о скоро свим појединостима кривичног дјела. Због тога признање има највећу вриједност за откривање, утврђивање и провјеравање других доказа.

⁸⁵Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 360.

⁸⁶Schwindt, F., *Policijsko preslušavanje. Priručnik*, 1/1991, стр. 32.

4.7. Провјеравање признања

Признање има за суд фасцинирајуће дејство. Зато нису ријетки случајеви да се признање детаљно не провјерава и да суд лажно признање третира као истинито. То се појављује као узрок трагичних судских заблуда. Мотиви судија за прецењивање и недовољно провјеравање признања могу бити различити, а најчешће су: прецењивање признања; кретање линијом мањег отпора; формално логичко резонување да осумњичени није учинио дјело не би га ни признао. Признање утиче на слабљење судијиног осећања одговорности што води следећем размишљању: ако је осумњичени лажно признао нека сам сноси последице лажног признања. Узрок прецењивања признања је и у недовољном познавању криминалистике и судске психологије.

Судија не смије дозволити да буде заведен и да признање услови редукацију чињеница које се утврђују или провјеравају у истрази или на главном претресу. У случају повлачења признања, докази који су се темељили само на непровјереном (или недовољно провјереном) признању не могу да опстану. Треба поступати као да признања нема.

Послије добијања признања и његовог записничког евидентирања, рад са овим доказом се не завршава. Потребно је провјерити још исказ и правилно га процјенити. Да би могла да се изврши провјера, неопходно је прибавити околностно признање. Признање се провјерава детаљ по детаљ, прибављају се материјални и персонални докази, па се упоређују и оцјењују у склопу њихове логичке и психолошке повезаности.

Провјера и утврђивање доказне вриједности исказа (па и признања) остварује се: 1) помоћу тактичких начина у току самог испитивања; 2) упоређивањем исказа са већ утврђеним чињеницама и 3) помоћу допунског прикупљања доказа.⁸⁷

Анализом исказа (у овом случају признања) треба утврдити евентуално постојање: 1) унутрашњих противрјечности у исказу; 2) противречност у односу на друге персоналне и прије свега материјалне доказе и 3) несагласност признања осумњиченог са другим доказима.⁸⁸

Изванредно средство за провјеру истинитости признања представља реконструкција догађаја са осумњиченим. Уколико је признање лажно, реконструкцијом догађаја то ће се несумњиво утврдити.

⁸⁷Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 360.

⁸⁸Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 361.

Логичко провјеравање признања није потпуно ако се признање психолошки не провјери. Тужилац мора да проучи мотив, повод, вријеме и облик признања и да донесе одговарајући закључак. Признање којим се нису објаснили мотиви кривичног дјела и самог давања признања сумњиве је вриједности. Када сазнамо за мотив кривичног дјела, лакше ћемо схватити и оцјенити мотив признања. На примјер, ако је у питању фетишистичка крађа, лако ћемо схватити зашто је осумњичени тако брзо признао крађу из користољубља.⁸⁹

Не постоје емпиријска истраживања у погледу критеријума истинитости признања. Међутим, као назнаке вјеродостојног признања могу се (према Штерну) сматрати: конкретност; јасноћа; оригиналност; ситуациона испреплетеност и богатство детаља. Уколико осумњичени при признању износи детаље који могу бити познати само учиниоцу, то указује у великој мјери на вјеродостојност. Изношење неке стварне тајне јесте један неспорни знак истинитог признања (тзв. апсолутни монопол знања)⁹⁰.

4.8. Прибављање истинитог признања

4.8.1. Дозвољене методе утицања на осумњиченог приликом саслушања

Саслушање осумњиченог има двоструку функцију: представља средство одбране и доказно средство. Тужилац, односно овлашћено лице органа унутрашњих послова, не смије да приморава осумњиченог на одговоре, али мора активно да спроводи саслушање са циљем расвјетљавања свих околности дјела. Тужилац нема право да осумњиченог принуди на давање изјаве, да му изнуди исказ, али има право да га наговара, да утиче на мотивацију осумњиченог.

Не смије се изгубити из вида социјално-психолошка садржина саслушања. Свако саслушање представља један комуникацијски однос између тужиоца (полицајца) и саслушаваног. У основи сваке комуникације је међусобно утицање једне стране на другу да би се остварили одређени циљеви.⁹¹ Као што осумњичени утиче на чиниоца (лажно или истинито га убјеђује у своју невиност, покушава да изазове одређене емоције; умањује значај одређених чињеница), тако и тужилац утиче на саслушаваног знао он то или не (спровођењем саслушања, ставом, свјесно или несвјесно).

⁸⁹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 361.

⁹⁰Водинелић, *Криминалистика*, стр. 345.

⁹¹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 362.

Комуникација без међусобног утицања не постоји. Свако постављено питање у суштини је утицање на интелектуалне, вољне или емотивне аспекте личности. Треба јасно одредити границе до којих је утицање на вољу осумњиченог дозвољено и не представља повреду темељних и законом заштићених права личности саслушаваног. Границе би требало да буду следеће: није дозвољено утицање на осумњиченог тако што ће му се предочити нетачне информације; забрањено је доводити осумњиченог у заблуду у вези са значењем неких чињеница и на тај начин му укинути слободу одлучивања при давању одговора на постављено питање; забрањено је сугестивно дјеловати на осумњиченог како би се навео да пружи одговор који се од њега очекује и забрањено је угрожавати физички и психички интегритет његове личности.^{92, 93}

Тактички начини утицања на личност осумњиченог приликом саслушања темеље се на двије стратегије: стратегију претежног утицања на разум и стратегију претежног утицања на осјећања.⁹⁴

4.8.2. Тактички начини прибављања признања

4.8.2.1. Стратегија претежног утицања на разум

4.8.2.1.1. Добијање признања тактиком предочавања доказа

а) Основна правила предочавања доказа

Један од најсигурнијих и најнеспорнијих начина добијања признања од осумњиченог јесте примјењивање тактике предочавања доказа. Међутим, да би у том настојању судија имао успјеха, треба, да располаже са довољно квалитетних доказа и да доказе које је прикупио предочи осумњиченом на прави начин.⁹⁵ Грешке које се начине приликом невјештог предочавања доказа могу бити кобне, а вјештом кривцу пружају прилику да их обеснажи и буде ослобођен услијед немогућности доказивања његове кривице.

Да би предочавање доказа било ефикасно и у функцији утврђивања истине у кривичном поступку, треба се држати следећих правила:

⁹²Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 362.

⁹³Симоновић, Б., *Прибављање и оцјена исказа пред полицијом и на суду*, стр. 211-221.

⁹⁴Симоновић, Б., *Прибављање и оцјена исказа пред полицијом и на суду*, стр. 211-221.

⁹⁵Водинелић, *Криминалистика*, стр. 342.

- у фази планирања саслушања треба размислити које доказе, по коме редоследу и на који начин предочити осумњиченом,⁹⁶
- пожељно је прикупити податке о психичким особинама личности осумњиченог, с обзиром на то да могу бити од значаја приликом одређивања тактику предочавања доказа,
- непосредно пред показивање треба саслушати лице о околностима у погледу којем се доказ односи,
- доказ не треба предочити док се претходно не провјери његова истинитост јер доказ мора да буде несумњиво поуздан,
- недопустиво (штетно) је пријевремено или закашњело предочавање доказа осумњиченом,
- обезбједити максимални ефекат коришћења доказа правилним избором начина и времена њиховог предочавања,
- осумњиченом разјаснити суштину и значење предочених доказа (ово је значајно прије свега код сложених доказа, нпр. добијених вјештачењем),
- осумњичени не сме да зна унапријед којим доказима судија располаже, и
- треба спријечити да осумњичени уништи доказе приликом њиховом предочавања (размислити да ли предочити оригинални доказ, фотографију или фотокопију документа)⁹⁷.

б) Када предочавати доказе

Закон прописује да се осумњиченом мора омогућити да се изјасни о свим чињеницама и доказима који га терете и да изнесе чињенице и доказе који му иду у корист. Закон о кривичном поступку прописује да када се осумњичени први пут саслушава, тј. прије првог саслушавања, поучиће се о праву на браниоца, саопштиће му се зашто се окривљује, и предочиће му се основи сумње које постоје против њега.

Имајући у виду одредбе Закона о кривичном поступку, осумњиченом на првом саслушању треба саопштити само разлоге због којих се сумњичи и предочити му само основе сумње, али не поткрепљивати их одмах доказима којима се располаже. Тек када се од осумњиченог добије исказ о основаности истраге и његово објашњење у коме он наводи доказе у своју корист, почеће се најприје са њиховом анализом и предочавањем

⁹⁶Водинелић, В., *Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривичном поступку*, стр. 87.

⁹⁷Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 364.

доказа у складу са тактиком која је приказана у овом поглављу. Осумњиченом не треба предочаавати доказе који нису провјерени, нити доказе у погледу којих није претходно добијено објашњење од осумњиченог које се односи на предмет доказивања. По правилу на првом саслушању и нема много сигурних доказа, тако да не треба бити брзоплет у њиховом предочавању. Докази се не предочавају одједном, већ постепено један по један, и тек након што се осумњичени пита за околности у погледу којих се доказ односи, и након што се његово објашњење дотичних околности записнички обезбједи. Уколико тужилац није сигуран у доказно значење неке чињенице зато што, на примјер, још није стигао резултат вјештачења, ту чињеницу у принципу ни не треба предочавати осумњиченом.

Предочавање доказа је процес. Неки докази се предочавају раније, а неки се неминовно морају изложити касније, што произилази из потребе за додатним провјеравањем постојећих доказа другим истражним радњама. Предочавање доказа зависи од конкретног плана спровођења доказне дјелатности.

в) Тактика предочавања доказа (опште напомене)

Осумњиченом се не смије допустити да свој исказ па и одбрану усклађује са постојећим доказима којима се на почетку саслушања располаже, већ са стварним криминалним догађајима. Сваки тужилац треба да има у свијести следеће златно правило о предочавању доказа: „Непосредно пред предочавање доказа, треба претходно саслушати лице о околностима на које се доказ односи. Тек након записничког обезбјеђивања његовог одговора може се предочавати доказ“. На примјер, приликом проналажења отисака прста на лицу мјеста, прије него што се доказ саопшти учиниоцу, треба га изокола питати да ли је некада раније био на лицу мјеста. Када одговори да није, његову изјаву у вези са том чињеницом треба записнички констатовати. Након тога он може прилагођавањем свога одговора да обеснажи доказ који му се предочава.

Постоји мишљење да је предочавање стварних доказа у раним фазама испитивања нецјелисходно.⁹⁸

Најбољи ефекат саслушавања постиже се када осумњичени не зна којим доказима располаже тужилац у моменту саслушања. Предочавањем доказа улази се у интелектуални двобој са осумњиченим. Његовим објашњењима супростављају се

⁹⁸Члан 4. Стр 1 и 2 члан 218, став 2 ЗКП-а не могу се тумачити тако да је испитивач обавезан одмах, на почетку испитивања, да изложи осумњиченом све доказе којима располаже.

чињенице које их негирају, указује се на противријечност у излагању осумњиченог, на доказе који логички негирају његове тврдње. Тужилац објашњава логичко значење и снагу појединог доказа и тражи од осумњиченог да каже своје мишљење. Потенцира на противречностима и тражи од осумњиченог да се изјасни.

Увијек треба предочавати несумњиво утврђене и провјерене чињенице. Околности које нису чврсто доказане треба помињати у општем смислу, како погрешном детаљизацијом криминалиста не би показао своју недовољну информисаност о дјелу. Питања која се заснивају на претпоставкама и непровјереним чињеницама препоручљиво је да се уобличи у форму алузија (наговјештаја) или им придавати шаловити тон, како би се у случају њихове нетачности криминалиста могао покрити шалом (пошалицом).⁹⁹

Ако је у току саслушања неопходно да криминалиста спомене доказ који је планирао касније да предочи осумњиченом из разлога што сматра да још није вријеме за то, требало би поставити питање о доказу у општој форми, не усмјеравајући пажњу саслушаваног на индивидуална обиљежја. На примјер, уколико посједује оруђе кривичног дјела, криминалиста може да пита осумњиченог с каквим је предметом начињена повреда и даље се интересујући за његову судбину. Такво посупање дезоријентише саслушаваног о томе колико је упознат криминалиста о карактеру и судбини стварног доказа. Код њега се ствара увјерење да предмет кривичног дјела још није пронађен и стварају се повољне тактичке претпоставке за његово касније предочавање при саслушању.¹⁰⁰

г) Начини предочавања доказа

У криминалистици се с правом указује на то, да је успјех у коришћењу доказа са циљем разобличења лажи одређен не само тиме какви се докази предочавају, већ и каквим се конкретним тактичким начином реализује поступак њиховог представљања.¹⁰¹

Докази се могу предочавати:

1. Директно (непосредно) предочавање доказа је уобичајен начин. Након узимања изјаве осумњиченог у вези са чињеницом на коју се доказ односи и њеним

⁹⁹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 365.

¹⁰⁰Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 366.

¹⁰¹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 366

записничким обезбјеђивањем, њему се предочава доказ који потврђује или негира његов исказ. Предочавањем доказа се пажња осумњиченог директно усмјерава ка доказу. Показивањем доказа од осумњиченог се тражи објашњење о његовом значењу. Непосредно може бити предочен оригиналан доказ (нпр., средство извршења), или копија доказа (нпр. мулажирани отисак обуће, фиксирани отисак прста, фотокопија документа, слика из фотодокументације).

2. Посредно или индиректно предочавање доказа састоји се у томе да се осумњиченом пажња не усмјерава директно ка доказу, већ се разговор води о неким неутралним темама и истовремено се доказ уводи у његово видно поље чиме се на њега остварује снажан психолошки утицај. Компромитијући доказ је пред осумњиченим, а криминалиста га даље нехајно пита о неким неважним темама. Пажња осумњиченог је разложена, максимално се појачава фрустрација услед које осумњичени почиње да показује бурне симптоматске реакције. Тада криминалиста мјења тему разговора, указује осумњиченом на његове реакције (чиме појачава њихово испољавање) и почиње саслушање о предоченом доказу. У таквој ситуацији у пракси се лако долази до признања.
3. Доказ се може предочити осумњиченом и тако што ће му тужилац само вербално саопштити за његово постојање без показивања самог доказа или његове копије нпр. навести га да је одређени материјални доказ пронађен. Битно је да изјава о постојању доказа не представља обману, тј. да доказ стварно постоји.

д) Редослијед предочавања доказа

У криминалистици је општеприхваћено схватање да доказе осумњиченом треба предочавати постепено. Најприје се предочавају најмање значајни докази, затим значајнији и на крају одлучни докази кривице. Овакво предочавање доказа изазива постепено нарастање психичке (интелектуалне и емоционалне) напетости код учиниоца. Он не зна којим још доказима тужилац располаже и пошто му се предоче све јачи докази кривице, повећава се његова несигурност што смањује снагу одбрамбене доминанте. Ако би се пошло обрнутим правцем и предочавали се докази од најјачег

према слабијем, учиниоцу би се јасно показало чиме располаже тужилац и умјесто да се порази изгубила би се тактичка битка.¹⁰²

Тактика постепеног предочавања доказа може да се примјењује у току једног или у току већег броја саслушавања осумњиченог. Када се саслушава осумњичени који лаже, боље је примјенити тактику постепеног предочавања доказа на више саслушања. Ако се таквом осумњиченом сви докази предоче при првом саслушању, касније се могу само понављати и постаје јасно да криминалиста не располаже новим доказима, што појачава његову одбрамбену доминанту. Због тога, осумњиченом који лаже треба на сваком саслушању предочити, нпр. по један доказ, али тако да сваки наредни буде снажнији од претходног. Најзначајнији докази предочавају се на завршном саслушању које треба детаљно припремити и које има одлучујуће значење.¹⁰³

Тактика постепеног предочавања доказа препоручује се прије свега при саслушању професионалних криваца.

Изузетно, може се примјенити и обрнута тактика предочавања доказа. Уколико се посједује круцијални доказ осумњиченикове кривице, може му се предочити на првом саслушању јер се тиме код њега изазивају збуњеност и смушеност које ће довести до признања. Међутим, уколико је у питању јака личност са снажном енергијом отпора, такво предочавање доказа може бити тактичка грешка, која неће довести до признања, већ може да учврсти енергију отпора саслушаваног.

Редослијед предочавања доказа може се искористити и у тактичке сврхе са циљем да се код осумњиченог изазове увјерење да криминалиста има више доказа него што је то стварно. Овај циљ се остварује следећим тактичким начинима:

1) разјашњавањем дугостепених детаља, што ствара код осумњиченог увјерење да је остало већ познато криминалисти; 2) постепено се предочавају докази од најмање важних ка најзначајнијим, и то у извјесном временском интервалу што код саслушаваног ствара увјерење о знатном обиму доказне грађе и 3) коришћењем чињеница из прошлости осумњиченог ствара се увјерење да криминалисти ништа није познато.¹⁰⁴

¹⁰²Водинелић, В., *Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривичном поступку*, стр. 121.

¹⁰³Водинелић, В., *Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривичном поступку*, стр. 89.

¹⁰⁴Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактик*, стр. 368.

ђ) Коришћење фактора изненађења приликом предочавања доказа

Приликом предочавања доказа врло је ефикасно користити фактор изненађења. Уколико је предочавање доказа добро осмишљено и ситематизовано, може на осумњиченог изазвати снажно психолошко дејство за давање признања. Прије него што се тужилац или оперативни радник Органа унутрашњих послова одлучи за примјену овог тактичког начина, непоходно је претходно процјенити личност осумњиченог. Ова метода даје позитивне резултате код темпераментних особа, односно примарних криваца. Код превејаних и хладнокрвних повратника њен ефекат није извјестан. Тактику предочавања доказа треба прилагодити личности осумњиченог.

Овај тактички начин примјењује се у тренутку када осумњичени даје лажан исказ. Њему се неизвјесно од теме разговора изненада поставља мирним и сталоженим гласом питање или предочава доказ за који саслушавани није знао да тужилац њиме располаже. Изненађење код осумњиченог изазива стрес тако да није у могућности да смисли добар лажан одговор.

Тактички начин искоришћавања изненађења може се примјенити и на следећи начин. Са осумњиченим се разговара о неким небитним детаљима кривичног дјела или темама које нису у вези са дјелом. Када се његова опрезност умањи, изненада му се предочава кључни доказ кривице или му се поставља критично питање. Имајући у виду закон психичке инерције, могуће је да осумњичени на изненадно питање одговори искрено.¹⁰⁵ Битно је обратити пажњу и на промјене симптоматских реакција осумњиченог. Треба указати осумњиченом на промјене његових симптоматских реакција и за њих тражити објашњење.

4.8.2.1.2. Тактика сондирања

Поред тактике добијања исказа предочавањем доказа тактика сондирања¹⁰⁶ је основни тактички начин саслушања. Почиње узимањем личних података. Након слободног излагања осумњиченог, тужилац почиње саслушање разјашњавањем појединих чињеница дозвољеним прецизирајућим, допуњујућим, контролним питањима. Дакле, тежи се детаљизацији излагања, при чему се осумњичени саслушава

¹⁰⁵Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактик*, стр. 368.

¹⁰⁶Водинелић, В., *Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривичном поступку*, стр. 120.

о мотиву, начину извршења, средству извршења, скровиштима, предметима, доказима, саучесницима. Исказ осумњиченог се вјерно записнички биљежи и провјерава успоређивањем са другим доказима. Уочавају се слабости у исказу осумњиченог. Предочавају му се противречности, нејасноће и нетачности. У каснијим фазама саслушавања, могу се комбиновати и други тактички начини.

4.8.2.1.3. Тактички начини увлачења осумњиченог у логички двобој

Овај тактички начин примјењује се када се осумњичени не желећи да уђе у расправу о предмету спора понаша пасивно те ускраћује исказ, ћути, неаргументовано пориче. Да би се осумњичени увукао у логичку расправу криминалиста га подстиче (провоцира) тако што му предочава неке слабе доказе или мјеста у основама сумње која су недовољно доказана и која осумњичени може лако да оповргне или да противаргументима озбиљно доведе у питање. Када је осумњичени прихватио „логички изазов“ и лако оповргао слабе доказе, његова психолошка стратегија се измјенила, јер је већ ушао у логички дуел осокољен привременим успјехом у њему. Тада му се предочавају суштински докази кривице који су чврсто засновани. У психолошком смислу, за осумњиченог нема повлачења он мора да се упусти у ову логичку игру коју ће сигурно изгубити. Овај тактички начин заснива се на фактору изненађења и изазива снажну фрустрацију код осумњиченог, што му у логичком двобоју умањује могућности и битно слаби одбрамбену доминанту.¹⁰⁷

4.8.2.1.4. Указивање на вриједности признања

Овај тактички начин заснива се на указивању осумњиченоме на реалне предности које у себи садржи давање истинитог признања, уколико је стварно извршио кривично дјело. Држање учиниоца у току кривичног поступка и његово признање могу се вриједновати и као олакшавајуће околности. Уколико осумњичени призна извршење кривичног дјела, ствара се повољна ситуација за прикупљање доказа који му иду у прилог (допринос жртве, неповољне околности које су допријеле извршењу дјела итд.).

¹⁰⁷Симоновић, Матијевић, *Крминалистика тактика*, стр. 369.

4.8.2.1.5. Тактички начин убрзавања темпа разговора

Неријетко, учинилац у току саслушања застајкује приликом давања одговора, добро смишља одговоре, оклијева, одуговлачи. Ову тактику примјењује да би добро размислио о одговору на постављено питање како не би ушао у противречности и како би евентуално нервирао и избацио из такта криминалисту. У таквим ситуацијама убрзањем темпа разговора могу се остварити позитивни ефекти. Осумњиченом се брзо постављају кратка питања и тражи се од њега исти такав одговор. На тај начин службено лице преузима тактичку иницијативу. Осумњичени није више у ситуацији да смишља сваки одговор и одуговлачи. На другој страни, не може да наступа са раније припремљеном причом. принуђен је да излаже стварне чињенице из свога сјећања или улази у многобројне контрадикције које се касније лако обарају.¹⁰⁸

4.8.2.1.6 Тактички начин успоравања темпа разговора

Осумњичени се понекада брани тако што брзо излаже надугачко и нашироко безброј детаља и чињеница у складу са унапријед припремљеним планом. Из њега излази бујица ријечи, али увијек вјешто избјегава да се изјасни о битним чињеницама и конкретним околностима за које је упитан. Њих приликом исказа вјешто прескаче, а задржава се на небитним детаљима. У таквој ситуацији криминалиста треба да успори темпо излагања осумњиченог, да тражи од њега да полако прича и одговара прецизно и кратко на постављена питања. Криминалиста се враћа на поновно разјашњавање околности преко којих је осумњичени претрчао, поставља му прецизирајућа, допуњујућа и контролна питања.¹⁰⁹

4.8.2.1.7. Тактика добијања признања од саучесника

Приликом добијања исказа од саучесника, по правилу, прво треба саслушати оног који показује највише воље за сарадњу. Подаци прибављени на тај начин се рационално и тактички користе приликом саслушања осталих осумњичених. У криминалистици се такав редослијед саслушања назива „тактика клина“, јер подаци добијени од једног осумњиченог који истинито исказује, служе као клин који се забија

¹⁰⁸Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 369.

¹⁰⁹Водинелић, *Учење о криминалистичким рефлексивним играма*, стр. 123-124.

у лажну конструкцију осталих који дају лажне изјаве. Са осумњиченима се не смије саопштити да је њихов саучесник признао уколико то није истина.¹¹⁰

4.8.2.1.8. Поновљена саслушања као тактички начин прибављања истинитог исказа

Под поновљеним саслушањем подразумева се тактички начин сазнавања истине којим се од осумњиченог поново узима исказ о чињеницама о којима је претходно већ испитан.

Једна варијанта овог тактичког начина заснива се на добијању првог исказа од осумњиченог у облику и садржају како је он расположен да га саопшти. Исказ се детаљно записнички биљежи и изучава. На сљедећем саслушању од њега се поново узима исказ и вјерно се записнички обезбјеђује. Та два исказа се потом упоређују, провјеравају другим радњама и у њима се налазе противрјечности и нејасноће. На наредном саслушању предочавају се контрадикције и лажи осумњиченом, траже се од њега разјашњења и тако се напредује у добијању истинитог исказа.¹¹¹

Друга варијанта овог тактичког начина заснива се на детаљима приликом прибављања исказа који при поновном саслушању могу указати на противрјечности у исказу осумњиченог.

Овај тактички начин почива на правилу да се релативно брзо заборављају лажне тврдње које се не темеље на памћењу стварно опажених чињеница.¹¹² Противрјечности у исказима посредно указују на неискреност, односно лаж, тако да се наредна саслушања фокусирају на њиховом разјашњавању.

4.8.2.2. Стратегија претежног утицања на осећања

4.8.2.2.1. Пријатељски приступ (показивање разумијевања и самилости)

Овај тактички начин темељи се на способности да се оствари емпатски однос са осумњиченим, схвате његови мотиви, осјећаји и ситуација у којој се налази. Познат је примјер када је тужилац добио признање од једног убице тако што му је рекао: „Ви сте

¹¹⁰Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактик*, стр. 370.

¹¹¹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 371.

¹¹²Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 371.

били добар војник. Војник који је носио краљеву униформу не смије бити мекушац“. Осумњичени је дисао тешко, наједанпут се подигао, лупио рукама по бутинама, стао па војнички поздравио десном руком тужиоца и рекао одлучним гласом: „Ја сам био тај.“¹¹³ Код примарних и још неискварених криваца који се кају због извршеног дјела, оваква тактика људског и пријатљског приступа може довести до признања.

4.8.2.2.2. Буђење честољубља

Овај приступ може да има ефекта код примарних, нехатних криваца, криваца из љубоморе кој нису искварени и кривично дјело је у потпуној супротности са њиховом личношћу. Код осумњиченог се актуелизује патријархални осјећај, свијест о националној припадности, поријекло из угледне фамилије, обављање часне професије, подсјећа се на велика дјела и жртвовања у прошлости. Треба га подсјетити да му је морална дужност да каже истину, треба да се присјети часне прошлости и смогне храбрости да погледа истини у очи, призна оно што је учинио и часно окаје гријехе како би даље могао да иде усправне главе.

4.8.2.2.3. Смањивање моралне тежине дјела или спасавање образа

Поента овог тактичког начина јесте да се у психи учиниоца самњи осјећај гриже савјести и евентуално пребаци кривица или њен дио на жртву или неповољне објективне околности. Уз то подстиче се и потреба учиниоца за оправдањем. Криминалистика каже да свако у извјесним ситуацијама може да изврши кривично дјело, посебно ако је испровоциран. Учиниоцу се пружа могућност за дјелимично признање питањима да ли је био изазван, каква је била видљивост, да ли је дјело настало у самоодбрани, да ли је то био добровољан однос? Након давања непотпуног признања осумњиченом више нема повратка. Његове изјаве се аргументовано доводе у питање, провјеравају и руше. Саслушање се даље усмјерава на разјашњавање детаља.¹¹⁴

¹¹³Вајнгарт, А., *Криминална тактика*, стр. 21.

¹¹⁴Roso, Z., *Informativni razgovor i intervju*, str. 152-153.

4.8.2.2.4. Ласкање, утицање на сујету

Професионални криминалци веома држе до свог угледа у криминалном свијету. Они желе да су у нечему најбољи макар то било и вршење кривичних дјела као што су цепарење, провала у станове или банке, крађа аутомобила. Успјешна тактика код ових криминалаца може бити подстицање њихове сујете и потребе за хвалисањем.

4.8.2.2.5. Тактички начин неумољиве темељитости (тактика парног ваљка)

Ова тактика је ефикасна за саслушање професионалних деликвената. Назива се још и ситан криминалистички рад. Њоме се подједнако утиче на разумску и осјећајну сферу личности испитаника. Након детаљне анализе свих биографских података, прелази се на предмет доказивања са истом неумољивом упорношћу и прецизношћу. До танчина се испитује сва чињеница кривичног дјела за које се осумњичени терети. Међутим, криминалиста се не ограничава само на конкретно кривично дјело, већ своје истраживање проширује и на друга кривична дјела која је могао да изврши исти учинилац. Интересује се за његове саучеснике, пријатеље са којима се дружи и њихову евентуалну заједничку криминалну сарадњу. Понашање криминалисте је при том хладнокрвно, равнодушно без и нјмањег знака нервозе и журбе. У таквој ситуацији професионални криминалац почиње да признаје лакша кривична дјела како би спријечио истраживање тежих. Међутим, испитивање се и даље неумољиво наставља.¹¹⁵

4.8.2.2.6. Психолошка купка или топло-хладно

Овај тактички начин се среће у полицијским саслушавањима. Када осумњичени безобзирно лаже, до тада љубазни и коректни полицајац који је поступао очински у осјећајном стилу изјављује да му је жао што је до тога дошло и напушта просторију. Успут додаје да је жалосно да се овако одговара на његов коректан поступак и да би било најбоље да случај преузме неко други. Тада по ранијем договору, у собу „упада“ други полицајац намргођеног лица, повишеним тоном изјављује да се не исплати бити добар са сваким, од сада ће све ићи строго службено, „нема више лабаво“ итд. Послије

¹¹⁵Водинелић, *Криминалистика*, стр. 340.

неколико минута у собу поново улази онај „љубазни“ криминалиста и гласно протестује, осуђује понашање свог колеге и лажљивца, тобоже спасавајући осумњиченог. Отприлике каже: „Видим да ипак морам да водим овај случај“. Оштро каже грубом испитвачу да напусти просторију. Овај тобоже то нерадо чини, оклева да изађе, застаје и напомиње да ће се још вратити. Напушта просторију и залупи вратима. Ово исценирање може бити ефикасно код младих и неискусних криминалаца.¹¹⁶ Сматра се, да у изузетним случајевима, обе улоге може да одигра и један криминалиста.

4.8.2.2.7. Изазивање душевног потреса

Изазивање душевног потреса, на дозвољен начин, остврује се довођењем осумњиченог на мјесто извршења, показивањем средства извршења, последица кривичног дјела, фотографија лица мјеста и нападнутог објекта. Код извршиоца се изазивају асоцијације везане за мјесто извршења и догађаје на њему који га могу сломити. У свијести се појављују упорне слике у вези са кривичним дјелом. Буди се емоционално памћење. Оваква предочавања потресају кривце и наводе их на признање. Неки криминалисти сматрају да се призор виђења жртве на извршиоца прецењује. Више се успјеха, према њима, постиже на тај начин да извршилац гледа клико је бол и штету његово дјело задало другим људима, па и његовим најближим. Приликом утицања помоћу фотографија, прво се покаже осумњиченом фотографија општег изгледа мјеста, дворишта, спољашњости, затим унутрашњости куће (ходник, разне собе, редом којим се извршилац приближавао соби у којој је извршио дјело), потом положај леша, фотографије главе, лица, очију, рана, посебне фотогрфије повреда итд.¹¹⁷

4.8.2.2.8. Хладна језа

Представља варијанту претходног тактичког начина. Осумњичени се доведе на мјесто злочина, гдје се, у потпуној тишини, обави реконструкција на нчин да се дјело у свим детаљима привидно понови. Такво „понављање“ кривичног дјела код већине осумњичених изазива такав шок да више нису у стању да лажу.¹¹⁸

¹¹⁶Roso, Z., *Informativni razgovor i intervju*, str. 154.

¹¹⁷Водинелић, *Криминалистика*, стр 342.

¹¹⁸Marković, T., *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih dela*, стр. 507.

4.8.2.2.9. Емоционални експеримент

Овај тактички начин темељи се на изазивању изненађења и душевног потреса. Састоји се у неочекиваном предочавању осумњиченом материјалних објеката који су непосредно у вези са припремањем, извршењем или сакривањем кривичног дјела. То могу бити украдене ствари, средство извршења, предмети кривичног дјела. Битно је да њихово показивање изазове снажну психолошку реакцију код извршиоца кривичног дјела. Емоционални експеримент треба добро припремити. Правила за припрему и спровођење емоционалног експеримента су: 1) неопходно је осумњиченог довести у психичко стање у коме ће се максимално остварити ефекти експеримента, тако што ће се претходно у току саслушања његове асоцијације усмјерити у жељеном правцу, 2) потребно је остварити максимални ефекат изненађења и 3) у моменту предочавања стварног доказа треба се уздржати од коментара или објашњавања како се не би одвлачењем пажње умањила очекивана реакција осумњиченог.¹¹⁹

4.8.2.2.10. Утискивање осјећаја кривице

Овај тактички начин представља варијанту изазивања душевног потреса. Међутим, дјеловање је дуготрајније (вишекратно) а основни циљ је буђење осјећаја кривице и кајања, а признање настаје као последица гриже савјести. Тактички поступак темељи се на психолошком правилу да уколико се осумњичени суочава дубље и трајније са својим кривичним дјелом и његовим последицама, уколико су веће могућности да се од њега добије признање.¹²⁰

4.8.2.2.11. Примјена асоцијативних метода за разобличавање лажи

Примјена асоцијативних метода може бити ефикасно средство за разоткривање лажи и добијање истинитог исказа. У криминлистици се асоцијативне методе најчешће заснивају на принципу хомогености (цјеловитости) сјећања, с обзиром на то да је слика реално доживљеног догађаја чвршће усађена у свијести од сјећања на измишљени догађај. Дјеловањем на личност осумњиченог различитим начинима подстичу се

¹¹⁹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 374.

¹²⁰Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 375.

асоцијације везане за кривично дјело и осумњичени који жели да сакрије истину има проблема да их потисне или прикрије, што му понекад не успјева. Ако му и пође за руком, то захтјева додатни напор који се може уочити.

За разоткривање лажи осумњиченог могу се примјенити сљедеће асоцијативне методе: а) изненадна питања, б) активирање цјеловитости сјећања, в) Јунгов тест асоцијација и г) Леонхардоца метода симптоматске слике.

4.8.2.3. Примјена лукавстава и тактичних комбинација приликом саслушања

Када се саслушавају лукави професионални криминалци у ситуацији оштрог конфликтног односа, неопходно је примјенити лукавства у оквиру тактичких комбинација или рефлективног управљања како би се од њих добио истинит исказ. Дозвољена је примјена ових метода једино ако не представљају обману. Под обманом се подразумијева предочавање (саопштавање) саслушаваном лажне информације чиме се он доводи у збалуду. Осумњиченом никад не треба саопштавати лажну информацију, јер је то недозвољени начин саслушања. Међутим, могуће је примјењивати лукавства или различите тактичке комбинације, али је услов да се све оне заснивају на предочавању истинитих чињеница и доказа.

Практично је немогуће дати исцрпан попис лукавстава која се могу примјењивати при саслушању осумњиченог, зато што је њихов број са могућим варијацијама бесконачан.

Прву групу типичних појавних форми лукавства при саслушавању осумњиченог представљала би она која се односе на тактизирање (манипулисање) са предочавањем истинитих чињеница (доказа).

У ову групу улазе сљедећи тактички начини представљања информација:

- 1) Остављање осумњиченог привремено у неизвјесности у погледу сазнања испитивача о појединим чињеницама и доказима.
- 2) Тактички начини стварања увјерења код осумњиченог о великој испитивачевој информисаности или неинформисаности. Да би ови тактички начини били допуштени неопходно је да чињенице које се предочавају буду апослутно истините. У оквиру ових тактичких начина осумњиченом се плански предочава само један комплекс чињеница чије значење може схватити вишезначно и које се могу тумачити и тако да криминалиста

располаже са више или мање чињеница него што је то стварно случај, а онда се на томе гради тактика даље саслушања.

- 3) Тактички начин заплитања осумњиченог у противрјечности и лажи је код највећег броја процесуалиста и криминалиста неспоран метод саслушања. У криминалистици се препоручује да се не прекида одмах осумњичени када лаже и улази у контрадикције, већ га треба пустити и чекати повољан моменат за предочавање чињеница које указују на његову неискреност.

- 4) Коришћење изненађења.¹²¹

Другу групу типичних појавних форми лукавства при саслушавању осумњиченог представљала би она која се односе на понашање криминалисте. Овде улази пре свега:

- 1) Држање осумњиченог у неизвјесности у погледу намјера и циљева криминалисте. Осумњиченом мора бити увијек познат општи предмет разговора и основи сумње које против њега постоје. Међутим, криминалиста није дужан да му саопшти које су конкретне намјере везане за постављање појединог питања. Криминалиста може да маскира намјере и циљеве због којих је поставио конкретно питање, али не смије да му сугерише неистините намјере и циљеве, јер би то већ била обмана.
- 2) Навођење осумњиченог да покуша да искористи „слабе тачке“ криминалисте.¹²² Навођење осумњиченог да покуша да искористи „слабе тачке“ криминалисте.¹²³
- 3) Тактички начин допуштања и храбрења легенде¹²⁴, састоји се у томе да се осумњичени пусти да лаже, чак се и подржава у томе, док се не прикупе докази који ће са сигурношћу доказати његову лажну одбрану.
- 4) Посредно (индиректно, зашифровано) саслушање састоји се у томе да се примјењује заобилазна тактика сазнавања битних чињеница. Постављено питање садржи у суштини два питања. Једно је главно и оно је замаскирано неутралним питањем које стоји у првом плану. Одговор који се добије на њега садржаће и одговор на главно питање.¹²⁵

¹²¹Симновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 378.

¹²²Водинелић, стр. 133.

¹²³Симоновић, Б., *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, стр. 211-221.

¹²⁴Водинелић, стр. 117.

¹²⁵Симоновић, Матијевић, стр. 378.

4.9. Записничко обезбјеђење исказа

4.9.1. Обезбјеђење исказа примјеном класичног писаног записника

Записник о прибављању исказа је процесни документ који одражава ток и резултат процесне радње саслушања свједока или осумњиченог и служи као извор података о ономе што је у вези са кривичним догађајњем лице опажало или чинило и пред тужиоцем о томе саопштило.

Записник је документ о поштовању права особа од којих је исказ прибављен, као и о поступању приликом добијања изјаве у складу са одредбама Закона о кривичном поступку. Важност и значај записника потребно је увијек имати у виду, јер и најбоље спроведено саслушање остаје безвриједно ако није адекватно регистровано.¹²⁶

Класични писани записник могуће је сачинити на три начина: 1) може да се саставља упоредо са давањем исказа, када свједок (осумњичени) изговори реченицу, она се уноси у записник. Његова добра страна је у томе што се све записнички биљежи. Међутим, овај начин вођења записника има многобројне мане због тога што се лице које даје исказ стално прекида у излагању и тиме се нарушава ток његових мисаоних асоцијација, ремети се присјећање и исказивање. 2) након саслушања исказа у цјелости, тужилац сачињава записник. Овај начин биљежења исказа захтјева велике меморијске способности тужиоца. Уношењем исказа у записник након излагања свједока или осумњиченог, не нарушава се континуитет излагања, али овај начин није поуздан зато што тужилац неминовно заборавља читав низ детаља који могу да буду од значаја за оцјену исказа или пресуђење дјела. Такође се исказ уопштава и поједностављује и 3) записник се саставља по сегментима. Када се прибави исказ, у погледу једног повезаног скупа чињеница и околности, он се уноси у записник. Овај метод вођења записника се најчешће примјењује у пракси и представља комбинацију претходна два начина.

Поред уобичајених података који се уносе у записник треба навести и тачно вријеме започињања саслушања и тачно вријеме завршетка. На тај начин тужилац се може обезбједити од приговора да је осумњиченог превише замарао приликом прибављања исказа.

¹²⁶Алексић, Ж. *Научно откривање злочина*, стр. 145.

Записник треба да буде објективан, тј. да садржи управо оно што је исказивало лице од кога је исказ узет. Записник треба да буде састављен тако да лице које је дало исказ препозна своје исказивање читајући записник.¹²⁷

Записник треба да буде написан тако да онај ко га чита може јасно да представи шта је видео, слушао и преживљавао саслушавани и како је он о томе исказивао судији.

Наш ЗКП прописује да се исказ уноси у записник у облику приповједања, а постављена питања и одговори на њих навешће се само када је потребно. Већина криминалиста сматра да је наше законско рјешење, по коме се питања и одговори уносе изузетно (а не по правилу), у основи погрешно.

Записник треба тачно, јасно и вјерно да репродукује исказ. Записник мора да покаже аутентичност исказа и слободну вољу при саопштавању. Због тога се препоручује да се значајне изјаве унесу у записник на више различитих мјеста. Такав поступак чини неувјерљивим касније изговоре саслушаваног да је рјеч о неспоразуму јер су његове изјаве погрешно забиљежене.

Свједоку и осумњиченом треба дозволити да даје примједбе на записник и исправља оно што је рекао и што је наведено у њему. Исправке у записнику повећавају његову доказну вриједност јер указују на озбиљност при састављању. Записнику треба приложити скицу или шему коју је сачинио саслушавани како би појаснио своје излагање.

Криминалисти препоручују да се о важним рекацијама и владању осумњиченог у току прибвљања исказа воде посебне биљешке, како се касније могу повезати да записником и његовим појединим дјеловима (са знаком странице на коју се односе).¹²⁸ У биљешци се могу навести подаци који су неопходни за: процјену вјеродостојности исказа (на примјер: детаљисање исказа, оригиналност, структура исказа); карактеристична понашања (симптоматска слика, испољавање емоција)¹²⁹; начин одговарања на постављена питања (спонтано или уз велико инсистирање тужиоца); (не)постојање спремности за сарадњу, евентуалне сумње у душевно здравље итд.¹³⁰

¹²⁷Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 380.

¹²⁸Marković, T., *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih dela*, стр. 510.

¹²⁹Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 381.

¹³⁰Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 381.

4.9.2. Записничко обезбјеђивање признања од опозива

Пошто осумњичени након признавања кривичног дјела, у каснијим фазама поступка повлачи изјаву, наводећи како је била изнуђена или га нису добро разумјели, у криминалистици су разрађени тактички начини обезбјеђивања овог исказа од опозива. Циљ обезбјеђивања признања од каснијег порицања јесте да се одређеним техникама записничког фиксирања несумњиво утврди његово постојање или потврди слобода воље осумњиченог при ијзашњавању, тако да касније негирање сопствене изјаве нема значајног доказног ефекта.

У криминалистици се наводе сљедећи начини обезбјеђивања признања од опозива:

- У записнику се наводи околност признање у коме се поред кључних околности наведу и подаци који улазе у категорију тзв. периферних чињеница. Касније је тешко порицати детаљно признање.
- Ако осумњичени наведе чињенице које могу да буду познате само извршиоцу кривичног дјела или признањем ода тајну која раније није била позната, то треба неизоставно записнички фиксирати. Записничко обезбјеђивање ових околности и потом њихово провјеравање онемогућава касније упјешно повлачење признања.
- Признање треба дословно евидентирати.
- Осумњиченом се допусти да сам диктира записник у дјелу у коме излаже признање и та се чињеница посебно записнички констатује.
- Од осумњиченог се затражи да напише признање својеручно и оно се приложи записнику.
- У записник се вјерно унесу сва постављена питања и одговори који су претходили давању признања.
- Важне дјелове исказа, односно признања, треба на више мјеста у записнику дословно уписати, тако да се осумњичени не може касније правдати да је ријеч о неспоразуму.
- Од осумњиченог се затражи да својеручно нацрта скицу лица мјеста. Скица се прилаже уз записник.
- Након признања осумњичени се изведе на лице мјеста и изврши се реконструкција при чему он сам показује како је извршио кривично дјело. О реконструкцији се саставља записник и друго.

4.9.3. Тонско биљежење исказа

Тонско обезбјеђивање исказа представља неопходни минимум за квалитетно фиксирање тока и резултата саслушања свједока и осумњиченог. Класични, писани записник, у начелу је недовољан. Оптимум представља аудиовизуелно регистровање изјава узетих у кривичном поступку.

Према нашем ЗКП писмени записник је обавезно средство регистровања процесних радњи, а технички снимци могу представљати само његову допуну. Због тога ће се у записнику о саслушању унијети подаци да је обављено тонско снимање, ко је снимање извршио, уз обавезну констатацију да је лице које је саслушано претходно било обавјештено о снимању, те о репродуковању снимка, након завршеног саслушања. У записник се такође уноси биљешка о мјесту чувања магнетофонске траке или другог носача звука уколико није приложена са списима предмета. Магнетофонска трака се чува у суду све док се чува и кривични спис, а тужилац може дозволити лицу које има оправдан интерес да тонски снимци извођење ове истражне радње.¹³¹

И магнетофонски запис треба да садржи податке о мјесту, датуму, времену почетка и завршетка саслушања, личне податке о саслушаваном и друге чињенице које ЗКП предвиђа за записник.

Предности тонског биљежења исказа у односу на писани записник јесу:

- Запис обезбјеђује дословно биљежње садржаја исказа јер обухвата цјелокупну информацију коју је лице саопштило. Осим тога, онемогућава евентуалну примједбу осумњиченог да исказ не оговара садржају записника.
- Овакво вођење записника омогућава да се провјери не само фактичка страна исказа него да се уочи психичко стање саслушаваног, тј. сигурност у излагању, постојање форензичке збуњености, плач, подрхтавање гласа итд.
- Магнетофонски записник обавезује тужиоца да што квалитетније прибави исказ и да се боље припреми. Снимање исказа дисциплинује и тужиоца и саслушаваног.

У криминалистици се препоручује тонско снимање у следећим случајевима:

¹³¹ Алексић-Шкулић, *Криминалистика*, стр. 227.

- Снимање исказа дјече и млађих малолјетника омогућава процјену душевне зрелости, вјеродостојности исказа, психичког стања дјетета у моменту давања исказа.
- Препоручљиво је снимање исказа жртве у тешким случајевима силовања како се не би, уколико није неопходно, спроводила поновљена саслушања.
- Исказ треба снимити када постоји бојазан да се лице неће појавити на главном претресу и тамо саопштити своја запажања уколико су она значајна за доношње судске одлуке.
- Корисно је снимати исказ „кронских свједока“ када постоји опасност да потпадне под утицај или сугестију других лица и услед тога измјене свој исказ на главном претресу.¹³²

4.9.4. Видео-акустичко прибављање исказа

Недостатке које садржи звучни запис у потпуности отклања видео снимак. Примјеном овог начина регистровања исказа могу се уочити и сви невербални знаци који се испољавају приликом исказивања, на примјер, гестови и мимике. Њихово вредновање за процјену вјеродостојности исказа је непроцјењиво. У Канади, Америци и Енглеској већ од осамдесетих година прошлог вијека, у великој мјери се примјењују видео снимања приликом саслушања, а након узимања исказа снимци се детаљно анализирају. Овакав начин обезбјеђивања исказа нарочито се показао поуздан при процјени доказне вриједности признања. У таквим случајевима више није могућ основни приговор да је прибављање исказа било некоректно.¹³³

Помоћу видео записа могуће је вјерно и објективно забиљежити све околности везане за прибављање исказа. Филмско снимање повећања увјерљивост доказане радње, максимално се остварују принципи непосредности и објективности.

Обезбјеђивање исказа видео камером значајно је и за уочавње грешака, анализу тактите и резултата који су остварени у конкретном случају. Прибављање исказа видео записом значајно је и за вјежбање и обуку младих кадрова.

Видео-акустичко обезбјеђење исказа пред полицијом и судом је записник будућности.¹³⁴

¹³²Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 385.

¹³³Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 385.

¹³⁴Симоновић, Матијевић, *Криминалистика тактика*, стр. 386.

5. Закључак

Рад представља систематску анализу кривично-правних и криминалистичких аспеката признања. Разрада овакве теме подразумијева упознавање са бројном домаћом и страном литературом али и са мноштвом примјера из судске праксе. Циљ овог рада није био да се до танчина уђе у сваки криминалистичко и кривично-процесни аспект признања, него да се на систематски начин разјасне најважнији појмови везани за ову правну област. У том смислу покушали смо да дамо одговор на питање појма, појаве и оправдања инситута појма споразума о признању кривице.

Овдје је било важно указати и на правну природу споразума о признању кривице али и на поједине разлике у овом споразуму између англоамеричког и континенталног права. Важан дио рада посвећен је положају овог инситута у кривично-процесном законодавству Босне и Херцеговине. Питања признања осумњиченог добила су велики простор у овом раду.

Рад је указао на основне психолошке узроке и мотиве признања (како лажног тако и истинитог), на појаву повлачења признања али и на бројне стратегије помоћу којих се долази до признања. Одређен дио рада посвећен је и записничком обезбјеђењу исказа који служи као обезбјеђење признања од могућег опозива. Послије наведених бројних примјера изложених у домаћој и страниј литератури потребно је истаћи шта као резултат произлази у нашој судској пракси.

У наш кривично-процесни систем 2003. године уведен је споразум о признању кривице. То је законски механизам који многи сматрају веома контроверзним. Да је било ко прије неколико деценија неком јавном тужиоцу предложио закључење споразума са окривљеним, тужилац би вјероватно посумњао у покушај корупције.

Сличне могућности постоје у већини савремених држава и мада је споразум о признању кривице заиста потекао из САД, он је данас у неким својим варијантама прихваћен широм Европе. Америчка варијанта споразума о признању кривице, позната као *plea barging*, се често преводи као «нагодба о признању кривице».

У нашем Закону о кривичном поступку, споразум о признању кривице је могућ само за кривична дела за која је прописана казна до 12 година затвора. Елемент споразума не може бити обавезивање окривљеног да свједочи против другог окривљеног. Казна може бити и тежа од договорене, што се по правилу и дешава. Суд прихвата споразум само ако у прилог кривици осим признања постоје и други докази. Тада се прихвата и казна о којој су се споразумјели тужилац и окривљени. Против

одлуке којом се прихвата споразум, жалбу може да изјави оштећени и тек када о тој жалби ријеши ванрасправно вијеће суда, споразум производи правно дејство. Стога ће окривљени и тужилац бити мотивисани да воде рачуна и о интересима жртве кривичног дјела, прије свега о обештећењу, што је хумано и правично.

Споразум о признању кривице чини поступак бржим, ефикаснијим и економичнијим, уз одређене предности за само оптужено лице. Исто тако, се може констатовати извјесни степен задовољства и оштећеника којима је ипак веома често битно да сам оптужени призна кривицу, уз извињење за злочин, и свакако прихватање надокнаде штете.

Суђење ипак не смије постати изузетак, а кривични поступак се не смије претварати у било који облик „пријеког суда“. Казнена политика не смије бити „мрежа у коју се хватају мале рибе, а кроз коју пролазе велике“, а споразум је у основи намијењен „малим рибама“. Иако се каже да је „правда спора али достижна“, суђења морају бити бржа, јер њихова претјерана спорост увек охрабрује криминалце.

Неке негативности и проблеми се могу појавити у вези примјене и поштивања кључних института Европске конвенције о људским правима, те повреде права једног броја грађана пред судовима, те извјесна супротност начелу материјалне истине.

Мишљења јавности су подјељена, од оних која сматрају да је оваквим начином мотивисаност оптуженог већа, уз битно истицање истине која се има утврдити, док стручна јавност и дио јавности има и резервисан став према овом ипак новом институту у нашем ЗКП, који неки зобу и „ругање са истином“.

Даља примјена овог института ће најбоље показати у коме правцу се крећу интереси државних органа (тужилаштва, суда), које се тежње окривљених, а посебно оштећених. Свакако да је потребно коректно ускладити свеукупне интересе који би требали ипак поштовати основу кривично процесну максиму „да се кривцу изрекне адекватна казна према врсти и тежити учењеног кривичног дјела“.

6. Прилози

Okružni sud: BANJA LUKA

1.1.2011.-

Izvještajni period: 31.12.2011.

Tabela V - Podaci o presudama u krivičnom postupku

Vrsta predmeta	Broj donesenih presuda			
	Broj oslobađajućih presuda	Broj odbijajućih presuda	Broj osuđujućih presuda	Ukupan broj donesenih presuda
	I	II	III	IV=I+II+III
Krivično odjeljenje				
K	1	1	80	82
Ratni zločini	0	0	3	3
Kž				
Kv	0	0	5	5
Kpp				
Kps	0	0	7	7
Kmž				
Kžk	1	0	9	10
Ukupno	2	1	104	107

Broj rješenja o obustavi postupka	Osuđujuće presude po priznanju krivice i po sporazumu o priznanju krivice		
	Presude po priznanju krivice	Presude po sporazumu o priznanju krivice	Ukupno
V	VI	VII	VIII
2	12	34	46
0	0	0	
0	0	0	
0	0	7	7
0	0	0	
2	12	41	53

Према извјештајима Републичког тужилаштва Републике Српске о раду тужилаштва Републике Српске у 2006. години је закључено 1038 споразума, у 2007. године је закључено 1083 споразума, у 2008. години је закључено 998 споразума, у 2009. години је закључено 860 споразума, а у 2010. години је закључено 619 споразума.

Анализом броја ријешених предмета у Основном суду Бањалука, Окружном суду Бањалука и Основном суду БД БиХ може уочити стални раст броја предмета ријешених на основу споразума нпр. у Основном суду у Бањалуци у 2004. години од завршених 759 предмета 197 или 26% ријешено на основу споразума. У Основном суду БД БиХ у периоду од 01. 07. 2003. године до 31. 03. 2004. године према подацима Дамјана Кауриновић, исто, стр. 7. од 237 завршених предмета 44 предмета су завршена на основу споразума. Овакав закључак се наводи и у наведеном Извјештају ОСЦЕ-а из 2006. године. Према Извјештају Окружног суда у Бањој Луци, у 2011.години је рјешено укупно 53 предмета путем Споразума о признању кривице

7. Литература

1. Алексић, Ж, *Научно откривање злочина*, Београд, 1972.
2. Аћимовић, М, *Психологија злочина и суђења*, Београд, 1988.
3. Благојевић, Милан, *Огледи из кривичнопроцесног права*, Добој 2005.
4. Васиљевић, Т, *Систем кривичног процесног права*, Београд, 1971.
5. Водинелић, В., *Криминалистика*, Београд, 1996.
6. Водинелић, В. „Леонхартова метода испита осумњиченог“, у: *ЈРКК*, број 2/1989
7. Водинелић, В., *Учење о криминалистичким рефлексивним играма у преткривичном и кривично поступку*, Београд, 1992.
8. Дамашка, М, „Напомене о споразумима у казненом поступку“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 1/2004, Загреб, 2004.
9. Ђошић, М., *Криминалистика тактика*, Београд, 1975.
10. Кауриновић, Д, „Практична искуства у примјени нових кривичнопроцесних установа – признање кривице, споразум о признању и казнени налог“, на: www.asda.ba
11. Крстић, О, *Откривање лажни кроз гестове и понашање – симптоматска слика*, Бања Лука, 2007.
12. Марковић, Т, *Сувремена техника истраживања кривичних дјела*, Загреб, 1977.
13. Мартиновић, А, „Казнена политика судова у Босни и Херцеговини“, *Право и правда*, ИХ/1, Сарајево, 2010.
14. Матијевић М, *Признањем кривице до блаже казне*, „Казнена политика – раскол између закона и његове примене, Српско удружење за кривично првну теорију и праксу, Источно Сарајево, 2012.
15. Николић Д, *Споразум о признању кривице*, Ниш 2006
16. Новковић, М, „Нормативна и практична искуства у регулисању и примјени споразума о признању кривице као новог института кривичног процесног права у Босни и Херцеговини“, *Билтен Окружног суда у Бањалуци*, 2-4, Бањалука, 2006.
17. Перић, Б, „Алтернативно кривично гођење“, *Право и правда*, ВИИ/1, Сарајево, 2008.
18. Симоновић, Б, *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевц, 1997.
19. Симоновић, Б, Матијевић, М, *Криминалистика тактика*, Бања Лука, 2007.

20. Симовић, М, *Кривично процесно право*, посебни дио, Бањалука 2006.
21. „Статистика суда, процесуирана дјела и изречене казне“ на: www.okruznisud-bl.com
22. Шкулић, М, „Споразум о признању кривице“, на: www.pravniportal.rs

Прописи

1. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 16/09, 93/09
2. Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 50/03, 100/09
3. Закон о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Ф БиХ*, 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10
4. Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ*, 10/03, 6/05, 21/10
5. Закон о судовима Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 111/04, 109/05, 37/06, 17/08, 119/08“)

